

ZARYS DZIEJÓW KLASZTORU OO. KARMELITÓW W SĄSIADOWICACH¹

Sąsiadowice (obecnie ukr. Сусидовичі), duża wieś licząca dziś około 1300 mieszkańców, położone są w rejonie starosamborskim w zachodniej Ukrainie, około 30 kilometrów od granicy z Polską, pomiędzy Samborem a Chyrowem. Pierwsza uchwytna wzmianka o miejscowości pojawiła się w akcie z 23 XI 1374, którym Władysław Opolczyk ofiarował braciom Herbordowi i Frydruszowi Pawczom² dziewięć wsi, w tym Sąsiadowice

¹ Literatura przedmiotu nie jest obszerna. Zarys historyczny zgromadzenia sąsiadowickiego przedstawił Andrzej Betlej, historyk sztuki, w artykule nt. budowli klasztoru i kościoła (A. B e t l e j, *Kościół p.w. św. Anny i klasztor oo. Karmelitów w Sąsiadowicach*, [w:] *Kościół i klasztor rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego*, t. 5, red. J. K. O s t r o w s k i, Kraków 1997, s. 225-248). Podstawowe informacje dotyczące powstania klasztoru i kościoła znajdziemy w XIX-wiecznych szematyzmach diecezji przemyskiej, u Chodynickiego (I. C h o d y n i c k i, *Wiadomość historyczna o fundacjach klasztorów zakonu karmelitańskiego*, Lwów 1846, s. 32-33) oraz w *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego* (L. D z i e d z i c k i, *Sąsiadowice*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 10, red. B. C h l e b o w s k i, W. W a l e w s k i, Warszawa 1977, s. 363-364). Dysponujemy także maszynopisem o Piotra Serapiona Żuka, karmelity urodzonego w Sąsiadowicach, pt. *Sąsiadowice 1939-1945*, powielonym we Wrocławiu w 1990 r., w którym znajduje się krótki rozdział dotyczący historii klasztoru.

² *Zbiór Dokumentów Małopolskich* (dalej: ZDM), t. 4, red. S. K u r a ś, I. S u ł k o w s k a - K u r a ś, Wrocław 1969, s. 173-175; O. Ł a s z c z y Ń s k a, *Ród Herburtów w wiekach średnich*, Poznań 1948, s. 119-121. Oryginał nieznan, kopia obecnie w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie w zbiorze Metryka Koronna (dalej: AGAD, MK), 71, k. 156r.-158v. Herbord (fl. 1374-1400) i Frydrusz (fl. 1374-1440), bracia o przydomku Pawcze, pochodzili z niemieckiej rodziny rycerskiej Herburtów, której protoplasta, Herbur z Fulm (ca 1220- ca 1300), przybył z Fülme w Westfalii na Śląsk Opawski. Herbur z Fulm miał siedmiu synów, których potomkowie przenieśli się ze Śląska na Ruś Czerwoną prawdopodobnie pod koniec XIII lub na początku XIV wieku tworząc tzw. linię felsztyńską Herburtów. O początkach Herburtów na Rusi pisał m.in. kronikarz Marcin Bielski: „Tęgoż czasu książę polski przy-

zapisane jako „Suzadrincz”³. Potomkowie Herborda, którzy przybrali nazwisko Herburt, byli w posiadaniu Sąsiadowic aż do początku XVII wieku; później wieś należała m.in. do Daniłowiczów, Tyszkiewiczów, Mniszchów i Dunin Sulgostowskich (zob. *Aneks I*).

Najwcześniejszą wzmianką o parafii jest zapis w aktach konsystorskich przemyskich dotyczący proboszcza Pawła, który działał w Sąsiadowicach w latach 1481-1502⁴. Pierwszy kościół parafialny pw. św. Mikołaja musiał powstać zatem najpóźniej w drugiej połowie XV w.⁵. Dokładna data i okoliczności jego erekcji pozostają nieznane, ponieważ dokumenty dotyczące fundacji probostwa spłonęły wraz z całym kościołem podczas najazdu tatarskiego, który miał miejsce przed 1560 r.⁶. Nowy budynek w innym, niezagospodarowanym dotąd miejscu ufundował 27 XI 1560 roku Erazm Herburt⁷. Wedle późniejszych przekazów⁸,

---

wiódł był trzech braci rodzonych z Czech do Rusi Herbortow, Fryderyka, Waclawa, i Mikłusza, którzy się pisali z Fulsztyna, a jest to zamek na Morawie, i tam w Rusi osiedli. Noszą za herb trzy miecze gołe w jabłku zielonym na czerwonym tle” (M. B i e l s k i, *Kronika Polska*, Kraków 1597, s. 251).

³ Nazwę podobną do współczesnej odnotowano jednak już w I połowie XV wieku: w latach 1441-1442 w księgach grodzkich przemyskich mowa jest o niejakim Mikołaju, wójcie „de Schoschadovicze” (*Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego w Lwowie* (dalej: AB), red. X. L i s k e, t. 13, Lwów 1888, s. 108, nr 1543), oraz Herbordzie z Przyłbic, właścicielu wsi „Sansyedouicze” (tamże, s. 118, nr 1675) lub „Sanschedouicze” (tamże, s. 119, nr 1700). Bracia Herbord i Frydrusz uzyskali, razem ze swoim trzecim bratem, Mikłaszem, niewymienianym w dokumencie z 1374 r., potwierdzenie tegoż nadania od króla Władysława Jagiełły w 1425 r. Zob. ZDM, t. 4, s. 173-175.

⁴ Zob. maszynopis w Archiwum Archidiecezjalnym w Przemyśle (dalej: AAPrz): M. K o c i u b i Ń s k i, *Księga diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego*, t. 1: *Od początku diecezji do I rozbioru Polski*, cz. 1: *Biogramy*, Jarosław 1960, s. 493.

⁵ Parafia w Sąsiadowicach należała od początku do dekanatu samborskiego diecezji przemyskiej, oprócz lat 1746-1785, gdy na mocy zarządzenia bpa Waclawa Sierakowskiego z 22 XI 1746 r. utworzono 4 nowe dekanaty, w tym nowomiejski (bybelski), do którego ją przeniesiono.

⁶ AAPrz 1653, s. 300-301. 28 VIII 1559 r. z probostwa w Sąsiadowicach rezygnuje dotychczasowy kapłan pełniący tam posługę od 1531 r., Jerzy ze Lwowa (M. K o c i u b i Ń s k i, *Biogramy*, s. 359), być może w związku z najazdem tatarskim. Historia kościoła do r. 1559 jest w zasadzie nieznana. Posiadamy nazwiska zaledwie trzech, oprócz wzmiankowanego Jerzego ze Lwowa, proboszczów sąsiadowickich z tamtego okresu – byli to wspomniany Paweł (1481-1501), Kasper (rezygnacja 9 I 1515) i Maciej Chrzastowski (pozbawiony probostwa 17 IX 1529). Zob. tamże, s. 86, 268, 493.

⁷ Była to fundacja *de nova radice*. Zob. Archiwum Karmelitów Krakowskich (dalej: AKKr.) 567/113, s. 55 (II-go liczbowania); AAPrz 1653, s. 300.

był to kościół konsekrowany, drewniany, z eleganckim wnętrzem i wystrojem, co czyniło go jedną z okazalszych świątyń dekanatu samborskiego⁹. W 1595 r. wyposażenie kościoła zniszczyli Tatarzy¹⁰.

⁸ Zob. opis kościoła przy okazji wizytacji bpa Krzysztofa Szembeka w 1721 r. w: AAPrz 157, s. 1156. Nb. cały opis poprzedzony jest zwrotem „jak mawiają” (*ut feritur*).

⁹ Niewiele zachowało się XVI- i wczesnych XVII-wiecznych archiwaliów na temat parafii. W okresie od 14 III 1569 do maja 1570 proboszczem sąsiadowickim był Sebastian Boner z Felsztyna, bakałarz i dr sztuk i filozofii, późniejszy proboszcz Felsztyna (1572) i Sambora (1580-1586), ok. 1586 r. mianowany sędzią subdelegowanym (M. K o c i u b i Ń s k i, *Biografie*, s. 54). W latach 1570-1578 plebanem w parafii Sąsiadowicach był natomiast Szczęsny (Feliks) Kierski, kapelan biskupa przemyskiego Walentego Herburta, brata Erazma, fundatora kościoła (tamże, s. 274). W 1585 r. dokumentem z 12 VII Bartłomiej Spelner (Szpelner), wójt Sąsiadowic, zapisał kościołowi łąkę pomiędzy Czaplami a Sąsiadowicami; akt ten zatwierdził Erazm Herburta. Zob. AKKr. 567/113, s. 56 (II-go liczbowania). Erazm Herburta za probostwa Jakuba Mrozowickiego (Mrosovius) nadał parafii sąsiadowickiej powinności dwóch kmieci, Adama Prasznera (Praszera, Praiznera) i Marcyna Wacławowa (Wacławowa), oraz czterech zagrodników, Jana Chrobaczka, Jana Szyszyna, Macieja Koczkodana i Andrzeja Melnara. Z powodu bliżej nieokreślonego konfliktu z kolejnym proboszczem, Cyprianem Kołuskim, Herburta odebrał parafii powinności dwóch kmieci i dwóch zagrodników zostawiając kościołowi sąsiadowickiemu powinności jedynie Melnara i Koczkodana. Cztery lata po śmierci Erazma, w 1600 r., brat i opiekun jego niepełnoletniego syna Wojciecha cofnął postanowienie, świadcząc, że Erazm Herburta uczynił to nazbyt pośpiesznie (tamże, s. 57; Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie (dalej: CPAH), fond 146, dział 20a, rps 51 (dalej: 146/20a/51), s. 61). W tym samym roku (16 IX) Stanisław Herburta darował plebanowi pole leżące obok kościoła i obszaru należącego do wymienionych kmieci. Proboszcz wezwał 27 XI 1600 r. świadków przed oblicze kanonika przemyskiego, Stanisława Myszkowskiego, by poświadczyli uposażenia kościoła św. Mikołaja zarówno te zwyczajowe, jak i nadane przez Erazma Herburta (AKKr. 567/113, s. 58-59, II-go liczbowania). 7 III 1601 r. nadania te poświadczył także Stanisław Herburta. Trzy dni później, 9 III 1601 r., do sporu dołączył Jan Tomasz Drohojowski przywołując Stanisława Herburta o unieważnienie nadania kościołowi dwóch kmieci, ponieważ Drohojowski rościł sobie prawa do Sąsiadowic i Głębokiej z tytułu bycia dziedzicem Dobromila (J. D r o h o j o w s k i, *Kronika Drohojowskich*, Kraków 1904, s. 63-64). 20 VIII 1601 r. sąd grodzki przemyski podtrzymał postanowienie Stanisława Herburta przywracające należności owych kmieci na rzecz parafii sąsiadowickiej (AKKr. 567/113, s. 58, II-go liczbowania). Wojciech Erazm Herburta przekazał je po 1613 r. kościołowi św. Anny. Zob. CPAH 146/20a/51, s. 61. Inne uposażenia z tego okresu dla kościoła św. Mikołaja to podatek od tkaczy felsztyńskich i sąsiadowickich zapisany 18 V 1603 r. przez Jana Szczęsnego Herburta oraz danina od tkacza sąsiadowickiego, Andrzeja Linchacza, zapisana przez Mikołaja Daniłowicza 15 I 1629 (AKKr. 567/113, s. 106, II-go liczbowania).

¹⁰ Tamże, s. 55 (II-go liczbowania). Tatarzy pojмали w niewolę część mieszkańców Sąsiadowic, zostawiając kościół – jak czytamy w archiwaliach sąsiadowickich – „bez dzieci i pasterza”.

Świątynia została spalona jeszcze dwukrotnie: częściowo podczas najazdu w 1615 r., który został upamiętniony wzniesionym w hołdzie ofiarom walk pomnikiem stojącym jeszcze w XX w. w północno-wschodnim rogu cmentarza¹¹ oraz doszczętnie w 1624 r.¹². Odbudowano ją w tym samym roku¹³, ale dopiero 5 III 1671 miała miejsce jej ponowna konsekracja¹⁴ dokonana przez Alberta (Wojciecha) Włodka, kanonika przemyskiego, za pozwoleniem biskupa przemyskiego Stanisława Sarnowskiego¹⁵. Świątynię hojnie uposażała okoliczna szlachta, mieszczaństwo z Felsztyna oraz bogatsi chłopci z Sąsiadowic i okolic¹⁶.

Drugi kościół, istniejący w Sąsiadowicach do dziś, erygowano w 1591 r., a jego powstanie związane było z kultem płaskorzeźby św. Anny Samotrzec. Według przekazu literackiego, ok. roku 1589¹⁷ niejaki Szwajowski, chłop, orząc ziemię w miejscu zwanym później *Mons Placidus*, znalazł figurę św. Anny z Jezusem¹⁸. Legendę przekazuje Tomasz z Akwinu od św. Ignacego w dziełku *Anna Święta z Świętym Joachimem Godnością Wnuka Pána Jezusa Chrystusa Do-*

---

¹¹ P. S. Ż u k, *Sąsiadowice 1939-1945* [mps], Wrocław 1990, s. 9.

¹² *Schematismus univrsi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1866*, Jasło 1865, s. 56; data 1620 podana jest [w:] A. K u c z e r a, *Samborszczyzna : ilustrowana monografia miasta Sambora i ekonomji samborskiej*, Sambor 1935, s. 304,

¹³ Według dokumentów wizytacji bpa Szembeka z 1721 r. kościół odbudowano ok. 1627 r. (AAPrz 157, s. 1156).

¹⁴ W dokumentach ww. wizytacji było to błogosławieństwo (dowodem którego była zachowana jeszcze w 1721 r. drewniana tabliczka z pieczęcią), a nie konsekracja, której nie dokonano z powodu „braku nakładów i rozwoju okoliczności” (tamże). Z tego samego przekazu wynika, że dopiero ok. 1627 r. kościół zyskał jako opiekuna św. Mikołaja. Brak jednak informacji pod jakim wezwaniem miałby istnieć wcześniej.

¹⁵ AKKr. 567/113, s. 114 (II-go liczbowania).

¹⁶ Zob. listę darczyńców tamże, s. 97-118 (II-go liczbowania).

¹⁷ Zob. A. B e t l e j, *Kościół p.w. św. Anny i klasztor oo. Karmelitów w Sąsiadowicach*, s. 226, gdzie jako czas powstania kultu podany jest rok ok. 1585, zapewne za Dziedzickim w *Słowniku Geograficznym*, t. 10, s. 364.

¹⁸ Złocona płaskorzeźba z wizerunkiem św. Anny Samotrzeciej, Matki Boskiej i Dzieciątka Jezus pozostawała głównym obiektem kultu w Sąsiadowicach do roku 1946, kiedy to przewieziono ją do Polski (obecnie znajduje się w kościele karmelickim na Piasku w Krakowie). Pochodzi ona z początku XVI w. (A. B e t l e j, *Kościół p.w. św. Anny i klasztor oo. Karmelitów w Sąsiadowicach*, s. 233). W sąsiadowickim kościele znajdowała się w polu ołtarz głównego; w XIX w. zasłanianą ją ruchomą kotarą, na której namalowana była kopia przedstawienia z płaskorzeźby. Płaskorzeźbę tę często nazwano popularnie obrazem lub figurą (zob. CPAH 146/20a/51, s. 6).

stojęństwem Corki Nayśw. Maryi Panny, Zyciem własnym, tudzież Łaskami y Cudami, dla nabożnych do siebie Chwalebni. To iest Historia życia y Cudow, Świętych Anny y Joachima, Rodziców Nayśw. Maryi Panny Matki Boskiej.... W części trzeciej dzieła (noszącej odrębny tytuł *Część III. Zamykająca w sobie Opisania Początkow Wslawienia się Łaskami y Cudami Anny S. w Obrazach swoich po różnych miejscach w Krolestwie Polskim znaydujących się*), drukowanej w 1756 roku przez Jana Filipowicza we Lwowie, czytamy¹⁹:

O Początkach ziawienia się Statuy Anny S. we Wsi Sąsiadowice na Górze nazwaney Mons Placidus w Ziemi y Diecezji Przemyskiej w Woiewództwie Ruskim w Kościele WW. OO. Karmelitów Antiquae Regularis Observantiae Provincyi Ruskiej.

Roku 1589. J. W. Jmc P. Erasm Herburt Syn J. W. Jmci P. Stanisława Herburt Wielkich w Oyczyźnie Zasług Senatorsa, spółdziwszy z J. W. Teresą z Zurowa Daniłowiczowną Syna iednego y niespodziewając się więcey iuz Potomstwa umyślił z pobożney woli swoiey na Chwałę P. Boga y Świętych Jego wystawić Kościół na cześć Anny S., do której osobliwie był nabożnym, w tym czasie trafiło się że we wsi iego dziedzicznej Sąsiadowice nazwaney poddany chłop orzac łan, Szwaiowski nazwaney wyorał na polu Osobę Anny S. z Nayświętszą Panną y Panem Jezusem, oczym dowiedziawszy się pomieniony Jmc P. Erasm Herburth na ten czas w Głębokim mieszkający blisko przybył y z wielką radością y Nabożeństwem ucałowawszy znaleziony skarb, zaraz Siebie y Syna swego y całą swoię Familią y substancyą polecił w Opiekę Anny S. y wziąwszy rękami własnemi pomienioną Statuę do poblizszego Kościoła pod Tytułem S. Mikołaiia Biskupa od Siebie wystawionego niedawno w teyże wsi przeniósł z wielkim ludzi na ten czas przytomnych gminem, z Processją przytomnego na ten czas Duchowieństwa y znaczynych wielu gości, lecz nazajutrz znowu pomieniona Osoba Anny S. na tymże łanie z którego była przeniesiona dnia wczorayszego pokazała się, ale pomieniony Jmc P. Erasm powtórnie z podobnym pierwszym Nabożeństwem, znowu ią do wzwyż wyrażonego Kościoła przeniósł, lecz że wola była P. Boga, aby na tym miejscu, z którego wzięta była Osoba, Anny S. Chwała Jey y cześć pomnażała się, dla czego znowu na toż miejsce Sama

---

¹⁹ S. 61-66.

Osoba anny S. powróciła się, co widząc Jmc P. Herburth niechcąc bydź przeciwnym woli P. Boga, na tymże mieyscu iak nayprędzey mógł, kazał przystoyną wybudować tym czasem dla pomienioney Osoby Kaplicę z Ołtarzem, którą przyozdobił bogatemi obiciami, y począł zaraz potym o nowym iak nayprędzey murowanym zamyślać Kościele, który skończywszy szczęśliwie, dla poświęcenia iego uprosił J. W. Jmci Xsiedza Demetryusza Solikowskiego na ten czas Arcybiskupa Lwow-skiego, który w Roku 1591 w Niedzielę piętnastą po Świątkach dnia 15. Września Kościół poświęcił y rocznicę poświęcania w Niedzielę pierwszą po święcie Przeniesienia S. Stanisława Biskupa y męczennika naznaczył, dla pomnożenia zaś czci Anny S. pomieniony J. W. Jmc Erasm Herburth WW. OO. Karmelitów dawney Zakonney Obserancyi, Z Krakowskiego Konwentu sprowadziwszy, Kościół im przerze-czony z wymurowanym dla nich Klasztorem oddał, oraz y dwa inne Kościoły ieden S. Mikołaiia we wsi Sasiadowice, drugi S. Marcina w przyległym Mieście Felsztyn nazwanym, obydwia od siebie wystawio-ne, y przez nich za pozwoleniem Rzymskim y J. W. Jmci Biskupa na ten czas Przemyskiego Curam Animarum nad Parafianami tych Kościo-łów zlecił, gdy zaś pomieniona Osoba przez wiele lat różnemi Cudami y łaskami co raz bardziey w sławiała się Bractwo Anny S. W R. P. 1725. Do Jey Kościoła wprowadzone. Łaski y Cuda różne od wielu doznane na tym mieyscu rozmaitemi czasy lubo były spisywane, ale że przez różne w Polsce rozruchy poginęły Akta Konwentu Pomie-nionego, sława ich tylko okoliczne Wsie y Miasta napełniła.

*Ut constat ex Archivo Generali Provinciae in Conventu Leopoliensi Majori per extractum extrahit*²⁰.

Erazm Herburth, ówczesny właściciel wsi, wzniósł murowany kościół pod wezwaniem św. Anny konsekrowany 15 IX 1591 r. przez lwow-

---

²⁰ W podaniu połączono w jedną postać osobę Erazma Herburta, który wzniósł kościół św. Anny, oraz jego syna, Wojciecha Erazma Herburta, zwanego czasem w źródłach Erazmem, który wraz ze swoim wujem założył klasztor karmelitów. Oprócz zacytowanego przekazu istnieje jeszcze jedna legenda, prawdopodobnie wyłącznie ustna, według której wizerunek św. Anny ukazał się na krzaku, który rósł na wzgórzu – po wybudowaniu kościoła krzak miano umieścić jako relikwię we wnęce z tyłu głównego ołtarza. Zob. A. Pietruszka, *Klasztor oo. Karmelitów w Sasiadowicach*, „Kurier Galicyjski”, 29 VIII-15 IX 2014, nr 16 (212), s. 24.

skiego arcybiskupa Dymitra Solikowskiego²¹. Jan Szczęsny Herburt, brat stryjeczny Erazma zmarłego w 1596 r., postanowił w imieniu jego niepełnoletniego syna Wojciecha Erazma Herburt²², którego był opiekunem, wznieść w Sąsiadowicach klasztor karmelitów²³. Prośba przedłożona biskupowi Maciejowi Pstrokońskiemu została zatwierdzona przez tegoż dokumentem z 23 lipca 1603 roku wydanym w Brzozowie²⁴. Zezwolił on na budowę klasztoru²⁵, który stał się

²¹ CPAH 146/20a/51, s. 61.

²² Wojciech Erazm Herburt urodził się w 1596 r. jako pogrobowiec. Opiekę nad nim sprawował początkowo stryj Stanisław Herburt (-1601), a po 1601 r. brat stryjeczny jego ojca, Erazm Herburt, Jan Szczęsny Herburt. Zob. *Aneks I*.

²³ Jan Szczęsny Herburt z propozycją fundacji klasztoru zwrócił się początkowo do kartuzów. Pertrakcje, w których pośredniczył bp Maciej Pstrokoński, nie doszły jednak do skutku po tym, jak dwaj wysłannicy kartuzów zmarli w okolicy Przemyśla latem 1602 r. Jednym z nich był o. Lambert Nigus, przeor oliwski od 1589 r., pochowany u karmelitów w Przemyslu. Zob. T. Borawska, H. Rietz, *Losy biblioteki klasztornej kartuzów kaszubskich na tle dziejów kartuzji Paradisi Beatae Mariae*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, R. 43, 1993, s. 18; A. Hildebrandt, *Wiadomości niektóre o dawniejszym archidiakonacie pomorskim a teraz znacznej części diecezji chełmińskiej*, Pelplin 1865, s. 74. Warto odnotowania jest, że według miejscowych przekazów ustnych, które przetrwały aż do XX w., Jan Szczęsny Herburt został zobowiązany przez władze kościelne do założenia siedmiu lub ośmiu kościołów lub klasztorów w ramach pokuty za niegodne uczynki. W żadnych dostępnych dokumentach nie znajdujemy potwierdzenia tego podania. Jan Szczęsny Herburt, oprócz ufundowania klasztoru w Sąsiadowicach, odbudował w 1597 r. kościół św. Mikołaja w tejże wsi, ufundował w 1604 r. cerkiew w Mościskach, oraz uposażył w 1611 r. cerkiew w Dobromilu.

²⁴ Spisany tekst fundacji dokonanej przez Herburtów w 1603 r. nigdy nie istniał, a dokument bpa Pstrokońskiego mógł być odpowiedzią np. na ustną deklarację Jana Szczęsnego Herburt. Dopiero w 1608 r. obaj Herburtowie spisali akt fundacyjny. W literaturze osoba Wojciecha Erazma jest czasami pomijana, a jako fundator występuje jedynie Jan Szczęsny Herburt.

²⁵ AKKr. 567/113, s. 2 (II-go liczbowania): „Universis et singulis quorum interest significamus, quod cum Magnificus Dominus Joannes Felix Herbot de Fulsztin Moenicensis Visliensisque Capitaneus, suo ac Generosi Domini Erasmi Herbot sui ex frater nepotis, cujus ille nunc curam gerit, nomine, zelo divini cultus augendi, Religionisque propogandae causa aedem S. Annae sacram prope Villam Glemboka ejusdem Generosi Domini Erasmi haereditariam recens constructum Monasterium Religiosis Fratribus Ordinis Beatae Dei Genitricis Virginis Mariae de Monte Carmelo erigere & construere, eoque praedictorum Religiosorum Coloniam deducere in animo constituisset, nobisque ut ad id quoque assensum nostrum praeberemus diligenter supplicasset, nos ... libeneter ejusmodi supplicationi annuimus, facileque ad erigendum & construendum praedictum Monasterium assensum nostrum praebuimus.”. Odpis też

pierwszą fundacją karmelitańską na ziemiach wschodnich Polski. Pierwszym wprowadzonym przeorem był Bartłomiej Przeworski (Przeworscensis)²⁶. Pierwszy budynek klasztorny z 12 celami i refektarzem wzniesiono z drewna przy kościele św. Anny²⁷. Ze strony karmelitów polskich do Sąsiadowic przybył wówczas prowincjał Stanisław Gniewkowski w celu nadzorowania procesu założenia klasztoru²⁸. Papież Klemens VIII w brewe z 27 I 1605 zarządził powołanie sąsiadowickiego zgromadzenia oraz przekazanie karmelitom kościoła św. Anny²⁹ wraz ze wszystkimi jego dochodami. W 1606 roku Woj-

---

w: *Bullarium Carmelitanum: plures complectens summorum pontificum constitutiones ad ordinem fratrum beatissimae, semper[ue] virginis Dei genitricis Mariae de Monte Carmelo spectantes*, ps 2, Romae 1718, s. 321.

²⁶ Przeworski wymieniony jest jako przeor w akcie zatwierdzenia fundacji przez bpa Pstrokońskiego w lipcu 1603 r. W tym roku doszło do bliżej nieokreślonego sporu między karmelitami przebywającymi w Sąsiadowicach (oprócz Przeworskiego przebywali tam także Franciszek z Soli (Salecensis) i Andrzej Kocisz) oraz proboszczem, Cyprianem Koluskim, który nie był przychylny fundacji. Na kapitule 4 XI 1603 zdecydowano, że do Sąsiadowic uda się prowincjał w celu zbadania sprawy i ewentualnie ukarania braci oraz w celu nadzorowania procesu założenia klasztoru – gdyby fundacja nie doszła do skutku, zakonnicy mieli zostać odesłani do innych klasztorów. Zob. AKKr. 93, k. 2-3. Do dziś rozpowszechniony jest wśród mieszkańców Sąsiadowic przekaz ustny o istnieniu sporu pomiędzy karmelitami a proboszczem przy zakładaniu klasztoru.

²⁷ AKKr. 567/113, s. 13 (I-go liczbowania); H. Błażkiewicz, *Szkolnictwo parafialne w diecezji przemyskiej w latach 1636-1757 w świetle wizytacji biskupich*, „Nasza Przyszłość”, 1976, t. 46, s. 205.

²⁸ AKKr. 93, k. 2r.

²⁹ W brewe Klemens VIII pisze o kościele św. Anny „z Felsztyna”. Chodziło, rzecz jasna, o kościół św. Anny w Sąsiadowicach – kościół położony był poza wsią, pomiędzy Sąsiadowicami a Głęboką, w niedalekiej odległości od Felsztyna. Z tego powodu w dawniejszej literaturze klasztor opisywany jest czasem jako położony w Głębokiej lub koło Felsztyna z pominięciem mniej znanych Sąsiadowic. W samym Felsztynie znajdował się XV-wieczny kościół pw. św. Marcina. Zob. odpis brewe w: AKKr. 567/113, s. 3 (II-go liczbowania). Nb. Filip Sulmierski w *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego* pod hasłem *Czaple* (t. 1, s. 733) błędnie podaje, że znajdował się tam „kościół pod wezwaniem S. Anny i klasztor ks. Karmelitów dawnej obserwancyi, fundacyi Borzęckich (którego dziś niema)”. Klasztor był i jest, lecz nie w Czaplach, a w Sąsiadowicach położonych 4 km od Czapli. Sulmierski najprawdopodobniej niewłaściwie zinterpretował *Geografę* Ewarysta Andrzeja Kuropatnickiego, gdzie czytamy, że „z tąd (i.e. z Czapl] nie daleko jest Kościół i Klasztor S. Anny XX. Karmeliow dawney Obserwancyi – Domu Borzęckich Fundacyi” (Przemyśl 1786, s. 117). Fundacja, o której mowa, miała miejsce w 1742 r. – Franciszek Borzęcki zapisał karmelitom z Sąsiadowic 13 000 zł na postawienie murowanego klasztoru. Zob. AKKr. 567/113, s. 13-14. Borzęcki z żoną Marianną z Pocijów zostali

ciech Erazm nakazał, by po śmierci dotychczasowego proboszcza Cypriana Kuluskiego oddać parafię pod opiekę karmelitom³⁰. Dokumentem datowanym na 11 III 1608 Wojciech Erazm i Jan Szczęsny Herburtowie przekazali zakonnikom na własność teren Góry Łaskawej oraz powierzyli pieczę nad dwiema parafiami: sąsiadowicka i felsztyńska oddając im kościoły św. Mikołaja w Sąsiadowicach i św. Marcina w Felsztynie wraz z wszystkimi dochodami i beneficjami³¹. Zakonnicy zarządzali parafią felsztyńską przez kolejne 24 lata³². Po śmierci plebana Kuluskiego Jan Szczęsny Herburt potwierdził decyzję Wojciecha Erazma z 1606 roku przekazując karmelitom 2 X 1609 wszystkie powinności kościoła św. Mikołaja oddawane mu za tegoż proboszcza³³. Zakonnicy nie posiadali jednak oficjalnego pozwolenia biskupa przemyskiego na objęcie parafii, a uregulowaniu kwestii nie sprzyjał spór toczony z księżmi przy kościele św. Mikołaja, którzy nie chcieli oddać im probostwa. Następca Kuluskiego, ksiądz Paweł Zajączkowski, będący administratorem parafii, zabronił nawet karmelitom sprawowania sakramentów i odprawiania mszy świętej. Zakonnicy nie przestrzegali zakazu, co doprowadziło do interwencji bpa przemyskiego Stanisława Siecińskiego, który 16 XII 1609 r. potwierdził postanowienia Zajączkowskiego zezwalając, by

---

pochowany w grobowcu z 1747 r. w kościele w Sąsiadowicach (Dziedzicki w *Słowniku Geograficznym*, t. 10, s. 364, błędnie podaje datę 1717; poprawną datę przekazuje Mieczysław Potocki, konserwator zabytków Galicji Wschodniej, w sprawozdaniu czytany na posiedzeniu Zakładu Narodowego im. Ossolińskich dn. 12 X 1865 r.: „nagrobek Franciszka z Kozar Borzęckiego i żony jego a córki Ludwika Pocięja z 1747 roku” (*Sprawozdanie Mieczysława Potockiego, konserwatora budowli i pomników wschodniej Galicji*, „Biblioteka Ossolińskich”, 1866, t. 8, s. 356).

³⁰ AKKr. 90/254, k. 24 v.

³¹ AKKr. 567/113, s. 4-5, 62 (II-go liczbowania); AAPrz 1653, s. 301.

³² AKKr. 567/113, s. 12 (I-go liczbowania). Karmelici mieli utracić pieczę nad kościołem felsztyńskim z powodu, jak zapisano w archiwaliach, nieprzychylnych im osób. Być może rzecz sięga roku 1616, gdy bp Sieciński w celu „pobudzenia duszpasterzy do rezydencji i do tem silniejszej pracy w swych parafiach” wydał 16 V 1616 r. nakaz, by karmelici w przeciągu 4 miesięcy przedstawili oryginalne dokumenty potwierdzające nadanie tych probostw. Zob. W. Sarna, *Dzieje Dyecezy Przemyskiej obrządku łac. Cz. 1, Episkopat przemyski o. l.*, Przemysł 1902, s. 240.

³³ Tamże, s. 6-7 (II-go liczbowania); AKKr. 90/254, k. 25r.; CPAH 146/20a/51; s. 61; Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka (dalej: BSt.), rps 209/753, k. 81v. Zob. A. B e t l e j, *Kościół p.w. św. Anny i klasztor oo. Karmelitów w Sąsiadowicach*, s. 226-227.

inni kapłani lub zakonnicy odprowadzali msze i sprawowali sakramenty w ich kościele. Dopiero 28 IX 1610 r. Wojciech Erazm Herburt wraz z Janem Szczęsnym formalnie zwracają się do bpa Siecińskiego o wyrażenie zgody na powierzenie kościoła św. Anny karmelitom, oddanie im świątyni pw. św. Mikołaja oraz ustanowienie kościoła św. Anny kościołem parafialnym, ponieważ nie można było znaleźć chętnych na probostwo przy św. Mikołaju z powodu najazdów tatarskich³⁴. Biskup zaaprobował oficjalnie wymienione postanowienia 9 X 1612³⁵, a wpisu do akt konsystorskich dokonano 18 VI 1613 r.³⁶. Nadanie zakonnikom wymienionych beneficjów ogłosił w publicznym wezwaniu kanonik i oficjał generalny przemyski Stanisław Mieszkowski 29 IV 1618 r. Nie doszło jednak wówczas do ogłoszenia dekretu w papieskim brewe, więc formalnie kościoły nie zostały połączone, a kościołem parafialnym pozostawał ten pw. św. Mikołaja.

Gdy w 1616 r. zmarł Jan Szczęsny Herburt, kuratelę nad dorosłym już Wojciechem Erazmem chcieli przejąć Mikołaj Daniłowicz, podskarbi wielki koronny, oraz Mikołaj Siemaszko, kasztelan braclawski, tytułujący się szwagrami Wojciecha Erazma, pod pozorem, że ten był chory umysłowo. Z tego samego powodu domagali się unieważnienia zapisów poczynionych przez Wojciecha Erazma na rzecz Jana Szczęsnego³⁷. Ten sprawę oprotestował³⁸ oskarżając Daniłowicza i Sie-

³⁴ W. Sarna, *Dzieje*, s. 239; CPAH 146/20a/51, s. 1; AKKr. 567/113, s. 7-8 (II-go liczbowania); BSt. 141/I/579, s. 174; BSt., rps 209/753, k. 81v. Zob. także AKKr. 90/254, k. 22v., gdzie dokument ten opatrzone tytułem *Fundatio prima*. Chodynicki (*Wiadomość historyczna*, s. 32) pisze, że Erazm Herburt podarował w 1677 r. dochody kościoła św. Mikołaja klasztorowi. Zastrzeżenie budzi data darowizny – Wojciech Erazm (trudno bowiem uznać, że mowa o jego ojcu) miały wówczas 81 lat i od 1624 r. nie sygnował już ani jednego dokumentu. Chodziło być może o rok 1617, kiedy to Wojciech Herburt nadał zakonnikom przywileje gospodarcze. Chodynicki zapewne powtarzał datę za *Bullarium Carmelitarum*, gdzie czytamy w brewe Innocentego XI z 1683 r. (s. 633), że klasztor św. Anny ufundował Erasmus Nerbot [!] w roku 1677. Datę już wówczas uznano za mało prawdopodobną, gdyż w dokumencie papieskim zaznaczono, że fundacja miała miejsce *anno 1677. seu alio veriori tempore*.

³⁵ AKKr. 567/113, s. 13 (I-go liczbowania), 8-9 (II-go liczbowania); CPAH 146/20a/51, s. 61.

³⁶ AKKr. 567/113, s. 62-63 (II-go liczbowania); BSt. 141/I/579, s. 175-177. Ze swojej strony Jan Szczęsny Herburt zapisał karmelitom 100 złotych polskich z żup dobromilskich. Zob. też *Aneks II*.

³⁷ Sprawa została wniesiona do sądu ziemskiego przemyskiego; w pozwie Daniłowicz i Siemaszko określają Wojciecha Erazma jako osobę „minus idonea” (W. Ł o z i ń -

maszkę o chciwość, lecz 10 I 1617 r. król rozstrzygnął ją na korzyść podskarbiego³⁹. Tego samego dnia Wojciech Erazm nadał samodzielnie zakonnikom szereg uprawnień⁴⁰, które wkrótce musiał odwołać – zachowała się bowiem wzmianka o tym, że przeor Czelada pozywa go wraz z kuratorami przed sądem ziemskim przemyskim 24 X 1617 r. za sprzeciwianie się owym nadaniom⁴¹. Spór pomiędzy zakonnikami a Herburtem i Daniłowiczem, przeniesiony w 1618 r. do Trybunału Głównego Koronnego w Lublinie, został rozstrzygnięty ostatecznie 2 V 1624 r.⁴² decyzją owego Trybunału na korzyść karmelitów po zawarciu szeregu porozumień pomiędzy stronami:

- 27 XI 1621 r. – przed sądem grodzkim przemyskim;
- 20 IX 1622 r. – przed sądem koronnym lubelskim (wyrok korzystny dla karmelitów);
- 15 VIII 1623 r. – w Felsztynie podpisano porozumienie pomiędzy stronami, w którym Daniłowicz zobowiązuje się przestrzegać nadań Wojciecha Erazma Herburt z kilkoma ograniczeniami⁴³ oraz ustalono wadium w wysokości 1000 marek w przypadku niedotrzymania umowy⁴⁴; niedługo potem (2 IX 1623 r.) na wniosek Mikołaja Daniłowicza bp przemyski Jan Wężyk ustanowił przeora Czeladę administratorem parafii⁴⁵;
- 23 II 1624 r. – aprobata ze strony kapituły przemyskiej⁴⁶.

Zakonnicy weszli w posiadanie nadań 29 V 1624 r.⁴⁷. Warto zauważyć, że choć jako strona w sporze przeciwko zakonnikom na dokumentach widniał Wojciech Erazm Herburta wraz z Mikołajem Daniłowiczem, to konflikt rozgrywał się *de facto* pomiędzy samym Dani-

---

s k i, *Prawem i lewem: Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku*, t. 2, Lwów 1904, s. 204).

³⁸ Wojciech Erazm skarżył się, że: „Niewiadomo z jakiej przyczyny – Bóg i ludzie niech osądzą – udawali go między ludźmi i aż przed Królem Jegomością za szalonego” (tamże).

³⁹ Zob. *Aneks I*.

⁴⁰ AKKr. 567/113, s. 12-14 (II-go liczbowania). Zob. *Aneks II*.

⁴¹ AKKr. 567/113, s. 14 (II-go liczbowania).

⁴² AKKr. 90/254, k. 30-31.

⁴³ Zob. *Aneks II*.

⁴⁴ BSt., rps 141/I/579, s. 179.

⁴⁵ AKKr. 567/113, s. 63-64 (II-go liczbowania).

⁴⁶ Tamże, s. 16-25 (II-go liczbowania); AAPrz 157, s. 1159.

⁴⁷ AKKr. 567/113, s. 27-28 (II-go liczbowania).

lowiczem a karmelitami. Herbut wobec zakonników nie miał złych zamiarów – do czasu pozostawania pod kuratelą Jana Szczęsnego Herburta oraz podczas krótkiego okresu po jego śmierci, gdy sam decydował o sobie, Wojciech Erazm otoczył klasztor sąsiadowicki opieką hojnie go obdarzając. Dopiero wkroczenie na scenę Daniłowicza zapoczątkowało toczony latami spór. Sam Wojciech Erazm pozostawał w konflikcie z podskarbinem dotyczącym kurateli⁴⁸.

W 1624 r. zakończył się także spór zakonników z kmieciami sąsiadowickimi nie chcącymi płacić daniny na rzecz parafii. Na wniosek przeora Cyryla Chelmskiego (Culmensis) sprawa oparła się sąd konsystorski przemyski, który 7 II 1624 r. wydał dekret zobowiązujący poddanych klasztoru do płacenia daniny, lecz nie według miary felsztyńskiej, a samborskiej⁴⁹.

Mimo postanowień Trybunału Lubelskiego kolejny właściciel wsi, Mikołaj Daniłowicz-syn, podczaszy koronny, latami toczył spory z zakonnikami. Początkowo relacje klasztoru z dominium układały się pomyślnie – jeszcze w 1629 r. Daniłowicz przekazał kościołowi św. Mikołaja, który pozostawał pod opieką karmelitów, powinności chałupnika z gruntem⁵⁰. Stosunki między karmelitami a Daniłowiczem-synem zaczęły być bardzo napięte w latach 40. – 22 I 1641 r. Daniłowicz wystąpił do sądu ziemskiego przemyskiego o unieważnienie części zapisów z 1617 r. (prawa do wycinki lasów i mielenia zboża w młynach sąsiadowickich), zapis z 1629 r. pozostawał martwy (darowany zakonnikom grunt był ciągle własnością dworu jeszcze w 1643 r.⁵¹), a w protestacji skierowanej 31 I 1646 r. do sądu lwowskiego zakonnicy żalały się, że podczaszy nie honoruje wymienionych nadań, a nawet, że wydał rozkaz, by, „gdy się który Mnich na wies trafi bij zabij y żywo ni puszczaj”⁵². Dokumenty zawierające rozstrzygnięcie sprawy nie zachowały się, ale zapewne było ono korzystne dla zakonników – prawo do wycinania lasów odkupił od karmelitów dopiero w 1878 r. ówczesny właściciel wsi, Jan Dunin-Sulgostowski. Złe relacje karmelitów z właścicielem Sąsiadowic przebijają także z tekstu wizytacji z 1659 r., w którym bp Stanisław Sarnowski za-

⁴⁸ Zob. *Aneks I*.

⁴⁹ AKKr. 567/113, s. 64 (II-go liczbowania).

⁵⁰ Tamże, s. 106 (II-go liczbowania).

⁵¹ Tamże.

⁵² Tamże, s. 29 (II-go liczbowania).

rządził wprowadzenie szeregu zmian, by polepszyć życie duchowe w parafii, nakazując m.in. częściej wzywać parafian w kazaniach do uczestnictwa w mszy świętej w niedziele i święta oraz częściej uświadamiać im ideę grzechu śmiertelnego, przywrócić do porządku szpital dla ubogich i przeliczyć jego dochód i liczbę chorych. Absencja parafian w kościele, jak dowiadujemy się z ostatniego akapitu wizytacji, była winą Daniłowicza, który w dni świąteczne nakazywał odrabianie pańszczyzny oraz robót specjalnych na swojej ziemi – bp Sarnowski wraz z przeorem sąsiadowickim wzywają go do zaprzestania takich działań⁵³. Spory zakończyły się wraz ze śmiercią Daniłowicza, który nawet legował karmelitom w testamencie 2 000 złotych polskich na swoich dobrach⁵⁴. Jego spadkobiercy – córka Izabela z mężem Eustachym Tyszkiewiczem – byli przychylnie nastawieni do zakonników. W 1685 r. zatwierdzili oficjalnie przejęcie parafii przez karmelitów, potwierdzając umowę zawartą pomiędzy zakonnikami a Mikołajem Daniłowiczem w 1623 r.⁵⁵. Kolejny właściciel Sąsiadowic, Stanisław Brześciański, choć także pozostawał z karmelitami w dobrych stosunkach, legując im testamentem 15 000 złotych polskich oraz karząc pochować się w Sąsiadowicach w trumnie obitej „szarym płótnem karmelitańskim”⁵⁶, nie realizował bliżej nieokreślonej fundacji na rzecz konwentu⁵⁷, przeciw czemu karmelici protestowali w sądzie w 1724 r.⁵⁸.

Ok. 1642-1646 powstała przy kościele św. Anny szkoła parafialna⁵⁹, gdzie nauczali zakonnicy (przeważnie przeor) oraz świecki pomocnik⁶⁰. W XIX w. przekształcono ją na jednoklasową, a następnie

⁵³ Tamże, s. 68 (II-go liczbowania).

⁵⁴ Tamże, s. 255 (II-go liczbowania).

⁵⁵ Tamże, s. 31-32 (II-go liczbowania).

⁵⁶ Tamże, s. 231 (II-go liczbowania).

⁵⁷ Rzecz mogła dotyczyć zapisu testamentowego Daniłowicza w wysokości 2000 zł lub legatu jego córki Zofii Anny Dąbskiej w wysokości 6000 zł. Wiadomo, że ten ostatni był wypłacany przez spadkobierców Dąbskiej do 1712 r. Płacenia zaprzestał Brześciański, a o legacie Daniłowicz prawdopodobnie nie wiedział, gdyż sami zakonnicy stwierdzili, że Brześciański jako człowiek pobożny realizowałby zapis, gdyby mu o tym przypominano. Zob. AKKr. 567/113, s. 255 (II-go liczbowania).

⁵⁸ Tamże, s. 33 (II-go liczbowania).

⁵⁹ H. Błażkiewicz, *dz. cyt.*, s. 205.

⁶⁰ W XIX w. byli to np. Jan Smereka (ok. 1822 r.) Józef Smereka (ok. 1862 r.), Władysław Śmiałowski (od 1869 r.), Józef Szwej (od ok. 1879). Zob. *Handbuch des*

dwuklasową (od 1878 r.) szkołę powszechną⁶¹. Nie posiadała ona żadnego uposażenia oprócz początkowo 20⁶², a później 50 florenów z dominium Głęboka (zapisanych ok. 1817 r. przez Piotra Pawła Berezowskiego, właściciela wsi w latach 1815-1834⁶³) oraz 4⁶⁴, a później 7,5 korców zboża od chłopów sąsiadowickich⁶⁵.

Nierozwiązana pozostawała nadal kwestia kościoła parafialnego, którym formalnie pozostawał stary kościół św. Mikołaja, a nieformalnie kościół karmelicki św. Anny. Na kapitule prowincji w 1645 r. ustalono konieczność otrzymania z Watykanu potwierdzenia przekazania parafii zakonnikom⁶⁶. Po wizytacji bpa Sarnowskiego w 1659 r. nakazano ówczesnemu przeorowi sąsiadowickiemu, by dostarczył w przeciągu trzech miesięcy urzędową decyzję papieża regulującą proces inkorporacji kościoła pw. św. Mikołaja do kościoła św. Anny zapoczątkowany nadaniami Herburtów w 1610 r. W 1660 r. Sarnowski po raz kolejny owe nadania potwierdził⁶⁷, lecz wniosek do papieża skierowano dopiero 24 X 1671 r. Innocenty XI zaaprobował i potwierdził inkorporację w brewe 12 XI 1683⁶⁸. Do tego czasu przy ko-

---

Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien für das Jahr 1862, Lemberg [1861], s. 292; *Galizisches Provinzial-Handbuch für das Jahr 1869*, Lemberg [1868], s. 441; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1879*, Lwów 1879, s. 419; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1880*, Lwów 1880, s. 424.

⁶¹ *Status scholarum nationarum in dioecesi Premisliensi ritus latini anno 1833*, [Premislae] 1833, s. 6; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1878*, Lwów 1878, s. 426; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1881*, Lwów 1881, s. 433.

⁶² W szematyzmie galicyjskim np. z 1859 r. jako data założenia szkoły parafialnej podany jest rok 1817 (zob. *Handbuch des Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien für das Jahr 1859*, Lemberg [1858], s. 515. Ponieważ wiadomo, że szkoła istniała przed 1817 r., nie była to zapewne data fundacji, ale data darowizny Berezowskiego, o której jest także mowa w: AAPrz 1653, s. 27.

⁶³ Tamże, k. 20v.

⁶⁴ Tamże, k. 26v.

⁶⁵ Tamże, k. 305r.

⁶⁶ AKKr. 93, k. 147r. Wcześniej, w latach 30., bp przemyski Henryk Firlej wydał dokument oddający probostwo karmelitom, pod warunkiem, że papież zatwierdzi to przyłączenie. Zob. W. Sarna, *Dzieje*, s. 284.

⁶⁷ AAPrz 157, s. 1160.

⁶⁸ AKKR. 567/113, s. 73-74 (II-go liczbowania); *Bullarium Carmelitanum*, s. 633; zob. też AAPrz 157, s. 1160, gdzie czytamy, że opieszałość ta wynikała „ob calamitatem porum”.

ściele św. Mikołaja nie działał proboszcz ani komendariusz. Doprowadziło to do zaniedbań, czemu próbował zaradzić Sarnowski po wizytacji w 1670 r. ustanawiając kustosa do św. Mikołaja rekrutującego się spośród karmelitów. Miał on przebywać na miejscu dbając o wyposażenie budynku kościelnego i plebanii, która ucierpiała, gdy mnisi zaczęli wykorzystywać ją jako browar⁶⁹. Postanowienia papieskiego brewe zatwierdzili Eustachy i Izabela Tyszkiewiczowie 20 X 1685 r., a bp przemyski Jan Dąbski potwierdził autentyczność aprobaty 23 XII 1685⁷⁰. Realizacja brewe, tj. intromisja przeora klasztoru (był nim wówczas Teodor Kociszewski) na proboszcza w Sąsiadowicach, dokonała się dwa lata później, na mocy aktu wystawionego w Przemysłu z 21 IV 1687. Był to także ostateczny oficjalny koniec sprawowania funkcji parafialnych przez kościół św. Mikołaja. Jego dalsze losy pozostają niepewne. Wiadomo, że drewniany kościół był na początku XVIII w. już w bardzo złym stanie. W 1737 r. nowo wprowadzony przeor Kazimierz Barszczewski myślał nawet o wzniesieniu nowego budynku, ale jako że ówczesny proboszcz Dublan, ksiądz Ambroży Gątkowski, budował tam nowy murowany kościół, przeor miał poprosić go o stare drewno z kościoła dublańskiego, które wykorzystał do remontu świątyni w Sąsiadowicach⁷¹. Wśród okolicznych mieszkańców do dziś istnieje natomiast przekaz, według którego kościół św. Mikołaja z Sąsiadowic został rozebrany i przeniesiony w I połowie XVIII w. do Felsztyna, a obecnie służy tamtejszym parafianom jako cerkiew św. Kosmy i Damiana. Felsztyńska cerkiew to rzeczywiście XVIII-wieczny drewniany budynek z wystrojem wnętrza wskazującym na katolicką przeszłość – na znajdującym się tam obrazie św. Mikołaj przedstawiony jest w mitrze łacińskiej, a feretron z płaskorzeźbami św. Mikołaja i św. Anny posiada polskie podpisy⁷². Drewniany budynek św. Mikołaja musiano przenieść do Felsztyna między rokiem 1742 a 1746 – w sumariuszu sąsiadowickich dokumentów kościelnych odnotowano zwrot pożyczki zaciągniętej przez mieszkańca wsi z kasy kościoła św. Mikołaja w Sąsiadowicach jeszcze w 1741 r.⁷³ oraz z kasy szpitalnej w 1742 r.⁷⁴, a już w 1746 r. opis

⁶⁹ AKKR. 567/113, s. 68.

⁷⁰ Oblata 14 XII 1685 r. Zob. tamże, s. 31-32 (II-go liczbowania).

⁷¹ Tamże, s. 55 (II-go liczbowania).

⁷² Informacje te uzyskał w Skeliwce (obecna nazwa Felsztyna) o. Zbigniew Czerwień.

⁷³ AKKR. 567/113, s. 114 (II-go liczbowania).

kościola opatrzone uwagą, że „przebudowany i przetransportowany stoi do dziś”⁷⁵. Przy świątyni działał szpital dla ubogich utrzymywany z datków wiernych, legatów o łącznej sumie 140 florenów, jałmużny⁷⁶ oraz przez zakonników, którzy przekazywali biednym zboże⁷⁷. Przytułek funkcjonował jeszcze na początku XIX wieku – w inwentarzu z 1821 r. mowa jest o starym ksenodochium z czterema pensjonariuszami⁷⁸, które było w opłakanym stanie⁷⁹.

Przy kościele św. Anny istniały cztery bractwa. Najstarszym było Bractwo Matki Boskiej Szkaplerznej erygowane powtórnie za pozwoleniem Stolicy Apostolskiej 12 VIII 1669⁸⁰, wprowadzone 22 XII tego samego roku⁸¹. Bractwo św. Anny założone w Sąsiadowicach 16 I 1725 r., potwierdzone decyzją papieża Benedykta XIII 26 III, zostało wprowadzone 25 VI tego samego roku⁸². Kazanie wygłoszone przy introdukcji przez o. Adriana Seriewicza wydano drukiem w oficynie Jezuitów we Lwowie w 1726 r. pt. „Xiężyc Mistyczny Pełni Łaski Boskiej Zostający Anna y Iozef Święty, Częścią W przemowie na Introdukcji Bractwa Anny S. ad Montem Placidum, w Sąsiadowiczach Wielmożnych Ich Mciow Panów Brześcińskich Oczystym Klejnotem w Roku Pańskim 1725. Die 25. Julij. Oświecony...”. Chronologicznie trzecim z kolei było Bractwo Najświętszego Serca Pana Jezusa powstałe w 1897 r.⁸³, a najmłodszym Bractwo Adoracji Najświętszego Sakramentu powstałe w 1903 r.⁸⁴.

⁷⁴ Tamże, s. 5 (I-go liczbowania).

⁷⁵ Tamże, s. 55 (II-go liczbowania). Zob. tamże, s. 269 (II-go liczbowania), gdzie znajduje się notatka wskazująca na datę wykonania sumariusza: „teraz zaś A° 1746”.

⁷⁶ AAPrz 157, s. 1161. Zob. też Z. Budzyński, *Dzieje opieki społecznej w ziemi przemyskiej i sanockiej (XV-XVIII w.)*, Przemysł 1987, s. 46.

⁷⁷ Zob. np. AKKr. 570/369, s. 6 (r. 1750), 17 (r. 1759), 35 (r. 1760), 182 (r. 1770).

⁷⁸ AAPrz 1653, s. 21

⁷⁹ Tamże, k. 26v.

⁸⁰ Tamże, k. 298v.; AKKr. 567/113, s. 35 (II-go liczbowania). Dokumenty pierwszej fundacji zaginęły.

⁸¹ AAPrz 1653, s. 299.

⁸² AKKr. 567/113, s. 2 (I-go liczbowania), 40-43 (II-go liczbowania), AAPrz 1653, s. 299.

⁸³ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro anno Domini 1898*, Premislae 1897, s. 213.

⁸⁴ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro anno Domini 1904*, Premislae 1903, s. 230.

Drewniany budynek klasztoru z początku XVII wieku ulegał wielu przebudowom. W 1613 r. otoczono go fosą oraz murem z cegieł z czterema basztami⁸⁵, z których do dziś zachowała się tylko jedna – przebudowana w II poł. XVIII w. służyła jako dzwonnica. W 1645 r. dokonano umocnień wałów, usypanych ok. 1626 r., wtedy też dodano murowaną bramę klasztoru⁸⁶. Klasztor pełnił bowiem funkcję obronną; posiadał nawet własne armaty⁸⁷. W 1641 r. przeor Dionizy Niwiński zlecił wykonanie polichromii w kościele⁸⁸. W 1649 r. zakonnicy z inicjatywy ówczesnego przeora Dominika Albinowskiego rozbudowali klasztor do dwóch kondygnacji, dodając wirydarz i pokoje dla gości. W 1725 r. dzięki staraniom przeora Franciszka Wolskiego przebudowano klasztor po raz czwarty, także w drewnie, lecz z powodu niewłaściwie wykonanego remontu konstrukcja lub jej część runęła. Niedługo potem, w roku 1742, wzniesiono murowany budynek dzięki Franciszkowi Borzęckiemu, podstolemu Wielkiego Księstwa Litewskiego, który przekazał na ten cel 13000 złotych pod warunkiem wyprawiania trzech mszy w tygodniu⁸⁹.

Od momentu sprowadzenia karmelitów do Sąsiadowic do XVIII wieku ich liczba utrzymywała się na mniej więcej na poziomie 10 osób (zob. *Aneks III*). Stan personalny klasztoru nie zmniejszał się znacząco nawet w okresie ogólnego kryzysu demograficznego i gospodarczego w państwie polskim w II połowie XVII wieku, którego rezultatem była dezorganizacja życia zakonnego i ubytek zakonników na terenie

---

⁸⁵ AKKr. 567/113, s. 14 (I-go liczbowania).

⁸⁶ Tamże.

⁸⁷ AKKr. 568/373, s. 73.

⁸⁸ A. Betlej, *Kościół p.w. św. Anny i klasztor oo. Karmelitów w Sąsiadowicach*, s. 232, cytując nieistniejący już napis na kartuszu, który znajdował się w kościele św. Anny na arkadzie od strony prezbiterium (gdzie obecnie znajduje się napis: OD-NOWIONO Z GRUZÓW 1989): A(NNO) D(OMINI) 1[6]41 FR(ATER) DINONIS-IUS DE SOMSIADOVICE CARMELITA IN HONOREM JESV CHRISTI COM-PARAVIT. Odnosił się on, jak sugeruje Betlej (tamże, s. 232, przyp. 49) do pierwotnych, zamalowanych fresków.

⁸⁹ AKKr. 567/113, s. 13-14 (I-go liczbowania). Jeszcze w XVI w. do postawienia murowanego klasztoru zobowiązali się Wojciech Erazm i Jan Feliks Herbutowie (deklaracja z 9 X 1612 r.) pod warunkiem, że karmelici odstąpią od dzierżenia kościoła św. Marcina w Felsztynie, który dostali w 1608 r. Nie doszło do tego, a kościół w Felsztynie pozostawał pod kuratelą zakonników przez kolejne 24 lata.

całej Rzeczpospolitej⁹⁰. Wiek XVIII, na który przypada rozwój zakonu karmelitów trzewickim na ziemiach polskich (np. w l. 1700-1772 liczba zakonników dawnej obserwacji wzrosła aż o 142% stawiając zakon na pierwszym miejscu pod względem powołań⁹¹), także w klasztorze sąsiadowickim był okresem stabilizacji. Do końca XVII w. unormowano wszystkie zatargi prawne z właścicielami dominium oraz uzyskano oficjalną decyzję czyniącą kościół św. Anny kościołem parafialnym. Dziesięcina z dworu i od poddanych sąsiadowickich⁹², prężnie działający folwark klasztorny⁹³ oraz liczne legaty zapewniały karmelitom spokojny byt. Wybudowano nowy murowany klasztor w 1742 r., a kościół ozdobiono malowidłami ściennymi w II połowie XVIII w.⁹⁴. Wokół klasztoru funkcjonowały liczne warsztaty: stolarski, ciesielski, kowalski i rymarski⁹⁵, a własna kapela była bogato wyposażona w instrumenty muzyczne⁹⁶. Klasztor posiadał także zasobną bibliotekę z licznymi muzykami⁹⁷. Kilkakrotnie odbywały się w Sąsiadowicach obrady prowincji, m.in. w 1777 r.⁹⁸.

Na brak spadku zakonników w II połowie XVIII i na początku XIX wieku miały wpływ kasaty na terenie Galicji. Klasztor sąsiadowicki, pomimo tego, że należał do zakonu kontemplacyjnego przeznaczanego w pierwszym rzędzie do skasowania, uniknął likwidacji z powodu swojej użyteczności społecznej – karmelici prowadzili na miejscu szkołę,

---

⁹⁰ Por. Cz. G i l, „Czterysta lat Karmelitów bosych w Polsce (1605-2005)”, [w:] *Karmelici bosy w Polsce 1605-2005. Księga jubileuszowa*, red. Cz. Gil, Kraków 2005, s. 2.

⁹¹ A. S m a g a c z, „Rozwój i podział Prowincji Polskiej Karmelitów Bosych w XVIII wieku”, [w:] *Cztery wieki Karmelitów Bosych w Polsce (1605-2005)*, red. A. R u s z a ł a, Kraków 2005, s. 3.

⁹² W XVIII w. klasztor posiadał 3 kmieci, 48 zagrodników, 6 chałupników, 3 rzemieślników, 4 kapelistów i jednego kucharza. Pojawiały się wśród nich m.in. takie nazwiska jak Pietruszka Szpelnarowicz (kmiecie), Mnieszak, Tarapata, Cymerman, Grochowski, Szczepaniak, Lewicki, Bąk, Cham, Szway, Mazur, Kamyk (zagrodnicy), Dziedziński, Misiurka, Winiarz, Kołcz, Bąk (chałupnicy), Kozłowski, Tarapata, Kowal (rzemieślnicy). Zob. AKKr. 570/369, s. 72-74; AKKr. 567/113, s. 272-273.

⁹³ Zob. np. AKKr. 570/369, s. 269.

⁹⁴ Malowidła te przemaalowano w 1863 r. oraz w l. 1990-1992. Zob. A. B e t l e j, *Kościół p.w. św. Anny i klasztor oo. Karmelitów w Sąsiadowicach*, s. 231.

⁹⁵ AKKr. 568/373, s. 63.

⁹⁶ Tamże, s. 43.

⁹⁷ Tamże, s. 44-56.

⁹⁸ J. M. G i ż y c k i, *Z przeszłości karmelitów na Litwie i Rusi*, cz. 1, Kraków 1918, s. 17.

przytułek dla ubogich oraz, co najważniejsze, zapewniali posługę parafialną. Po likwidacji wielu klasztorów karmelitańskich w prowincji ruskiej św. Józefa⁹⁹, do której Sąsiadowice należały w l. 1688-1914¹⁰⁰, klasztor św. Anny służył jako schronienie karmelitom z innych siedzib. I tak np. w sąsiadowickim konwencie rezydowali karmelitci bosy, w latach 20. o. Zachariasz Gardawski, a w latach 30. O. Honoriusz Stankiewicz, na których pobierano pensję z Funduszu Religijnego¹⁰¹. Przez krótki czas pomieszkiwali tam także karmelici bosy z Zagorza po tym, jak ich klasztor spłonął w 1822 r.¹⁰². Drastyczny spadek liczby zakonników w Sąsiadowicach zanotowany w 1828 r. związany był z pożarem wyremontowanego dwa lata wcześniej z datków wiernych budynku klasztorowego i kościoła. Wskutek pożaru wywołanego uderzeniem pioruna zostały zniszczone kościół, część klasztoru i budynek przyklasztorny. Część zakonników zapewne wówczas przeniesiono do innych klasztorów – odbudowa budynku w Sąsiadowicach trwała bowiem długo. Do 1834 r. pokryto zabudowania dachówką¹⁰³, w 1838 r. sprowadzono organy od karmelitów lwowskich¹⁰⁴, w latach 1839-1840 dokonano niezbędnych napraw północnego skrzydła klasztoru, które najbardziej ucierpiało, a restaurację całego klasztoru ukończono dopiero w 1863 r., kościoła (z dekoracją wewnątrz) w 1869 r.¹⁰⁵.

⁹⁹ Spośród 64 klasztorów karmelitów ARO po kasatach w XVIII/XIX w. zostało zaledwie 7. Zlikwidowano wszystkie konwenty w prowincji litewskiej, litewsko-ruskiej i śląskiej. W prowincji wielkopolskiej i małopolskiej pozostawiono po jednym klasztorze (odpowiednio w Oborach i Krakowie). Najwięcej, bo aż 5 (z 15) klasztorów ostało się w prowincji ruskiej (w Sąsiadowicach, we Lwowie, Rozdołach, Bolszowcach i Trembowli). W prowincji ruskiej wszystkie klasztory uległy likwidacji w l. 1944-1946 – zakonników wysiedlono, a zabudowania klasztorne zamieniano na budynki użyteczności publicznej.

¹⁰⁰ W 1919 r. utworzono z nich prowincję galicyjską, do której dołączono krakowski klasztor Na Piasku oraz powstały w 1841 r. klasztor w Pilźnie. Zob. W. K o l a k, *Karmelici w Polsce*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin 2000, szp. 811-812.

¹⁰¹ A A P r z 1653; *Schematismus universi venerabilis cleri dioeceseos Premisliensium saecularis tum regularis ritus latini in annum 1838*, Premisliae 1837, s. 68.

¹⁰² W. C h o t k o w s k i, *Dzieje klasztorów i monasterów galicyjskich w czasach rozbiorowych. Część I. Zakony doszczętnie zniesione*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU” 1916, t. 21, nr 6, s. 13.

¹⁰³ A. B e t l e j, *Kościół p.w. św. Anny i klasztor oo. Karmelitów w Sąsiadowicach*, s. 228.

¹⁰⁴ F. W a l i g ó r s k i, *Historia fundacji kościołów i klasztorów lwowskich*, „Rozmaitości” 15 VI 1859, nr 24, s. 188; CPAH 146/20a/51, s. 11 (podaje rok 1839).

¹⁰⁵ Tamże, s. 2.

W 1846 r. w Sasiadowicach odbyła się kapituła, na której prowincjałem został wybrany były przeor sasiadowicki, o. Awelin Bielecki. Obradom towarzyszyła wizyta bpa przemyskiego Franciszka Wierchlejskiego oraz miesięczne rekolekcje przez niego odprawiane¹⁰⁶. W II połowie XVIII w. przystąpiono do wznoszenia zabudowań około klasztornych, wśród których był budynek mieszkalny (z 1863 r.), spichlerz (z 1866 r.), trzy stodoły (mała z 1868 r., średnia z 1854 r. i duża z 1853 r.), wozownia (z 1861 r.), dwie stajnie (jedna murowana z ok. 1871 r., druga z początku XIX w.), chlew, cegielnia (z 1861 r.)¹⁰⁷.

Okres I wojny światowej oraz lata 1919-1920 to trudny czas dla Sasiadowic i klasztoru¹⁰⁸. Pierwsza potyczka w okolicy pomiędzy armią rosyjską a austriacką odbyła się 19 września 1914 pomiędzy Felsztynem a Laszkami Murowanymi¹⁰⁹. Austriacy wycofali się ku Gorlicom i Nowemu Sączowi, lecz wkrótce zawrócili i rozpoczęli tzw. ofensywę październikową. Walki, toczące się na froncie wschodnim od przełęczy Użockiej ku Warszawie i Prusom Wschodnim¹¹⁰ oparły się w okolicy Sasiadowic na linii Turki, Stary Sambor, Stara Sól, Felsztyn, Błozew. W dolinie Strwiąza odbył się długa, 27-dniowa bitwa, która rozpoczęła się 10 października. Tego dnia Rosjanie wysadzili w Felsztynie zabytkową basztę i część kościoła w Felsztynie¹¹¹. Walki toczyły się na terenie pól koło Laszek Murowanych, Moczar, Grodowic aż do Wołczy (Austriacy) oraz Zasadek, Posady Felsztyńskiej, Felsztyna, lasów koło Bukowej i Sasiadowic (Rosjanie). Część mienia ruchomego klasztornego uległa zniszczeniu; resztę (bibliotekę, obrazy) ratował w 1915 r. profesor Eugeniusz Szmurło¹¹², który jako wysłannik Akademii Nauk w Petersburgu podróżował po Galicji

¹⁰⁶ F. Waliński, *Historia fundacji kościołów i klasztorów lwowskich*, s. 189.

¹⁰⁷ CPAH 146/20a/51, s. 79-81.

¹⁰⁸ Zob. J. Smerka, *Ojcowizna*, Wrocław 1996 [mpps], s. 12-14.

¹⁰⁹ J. Watulewicz, *Z pamiętników proboszcza łac. w Felsztynie skreślonych w latach wojny światowej 1914-1919*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu za rok 1913-1922” 1923, t. 3, s. 7-8.

¹¹⁰ J. Dąbrowski, *Wielka Wojna*, t. 1, Warszawa 1937, s. 234-236, 243-244.

¹¹¹ J. Watulewicz, *Z pamiętników proboszcza*, s. 8.

¹¹² Eugeniusz Szmurło (1854-1934) był historykiem, prof. w Petersburgu (1888), Dorpacie (od 1903 r.), Pradze (od 1924 r.), dyrektorem Instytutu Rosyjskiego w Rzymie. Zob. J. Ciechanowicz, *Rody Rycerskie Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. 5, Rzeszów 2001, s. 209; I. Zima, *Aleksander Czołowski 1865-1944: luminarz lwowskiej kultury*, Gdynia 2011, s. 122-123.

Wschodniej, zabezpieczając zbiory. Z jego raportu dowiadujemy się, że w sąsiadowickim klasztorze znajdował się szpital polowy 188 Karaskiego Pułku Piechoty¹¹³. Zniszczeniu uległo wówczas wyposażenie kościoła oraz część biblioteki klasztornej. Według opisu Szmurły pomieszczenie biblioteczne w momencie jego przybycia zawalone było na pół metra papierami, rękopisami, książkami. Delegat zebrał najcenniejsze zbiory i wywiózł je do Lwowa. Resztę książek i archiwaliów przeniesiono do kościoła św. Anny. We Lwowie część książek trafiła do klasztoru karmelitów we Lwowie, część do Zakładu Narodowego im. Ossolińskich¹¹⁴.

Gdy Szmurło dotarł na początku 1915 r. do Sąsiadowic, w klasztorze nie było już wówczas zakonników – wyjechali oni w 1914 r., gdy nadciągała armia rosyjska. Z posługą parafialną przyjeżdżał wówczas do sąsiadowiczian ksiądz Józef Watulewicz z Felsztyna¹¹⁵. Armia carska została wyparta z Sąsiadowic w maju 1915 r., a zakonnicy wrócili do klasztoru niedługo potem¹¹⁶. Austriacki zarząd wojskowy, który przejął władzę, okazał się nieprzyjaźnie nastawiony wobec Polaków i polskiego duchowieństwa. Oprócz sądów i konfiskat mienia mieszkańców dokonano także rekwizycji dzwonów kościelnych na cele wojenne (tj. by przelać je na amunicję)¹¹⁷. W ten sposób klasztor sąsiadowicki stracił cztery dzwony. Prześladowania Polaków i duchowieństwa nasiliły się od listopada 1918 do maja 1919 r., w okresie wojny polsko-ukraińskiej. Front walk, przebiegający w Galicji Wschodniej, wzdłuż linii kolejowej Lwów-Przemyśl, w okolicach Sąsiadowic ustalił się między Chyrowem a Felsztynem. Okoliczną ludność poddano ukrainizacji, przystąpiono do rozdzielania gruntów dworskich, demolowano dwory i plebanie, niszczone ślady kultury polskiej, zakazywano katolickich obrzędów religijnych, rabowano wsie, więziono i zabijano Polaków¹¹⁸. Posługa kościelna w Sąsiadowicach odbywała

¹¹³ BSt., rps 5/5237/III, s. 6.

¹¹⁴ Więcej nt. historii przekazania książek z biblioteki sąsiadowickiej do Ossolineum zob. A. F r a n c z y k - C e g ł a, *Fragmenty księgozbioru OO. Karmelitów w Sąsiadowicach w zbiorach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, „Hereditas Monasteriorum”, R. 6, 2015, s. 251-290.

¹¹⁵ J. W a t u l e w i c z, *Z pamiętników proboszcza*, s. 17.

¹¹⁶ Już jesienią zasiewali pola (AKKr. 106/A165: 441).

¹¹⁷ J. Watulewicz, *Z pamiętników proboszcza*, s. 17.

¹¹⁸ Tamże, s. 63-66.

się normalnie, choć nie bez utrudnień – w grudniu 1918 r. ukraińskie władze nałożyły na Sąsiadowice kontrybucję żywnościową za rzekomą współpracę mieszkańców z wojskiem polskim i austriackim. Sygnały świetlne, którymi miano przekazywać sobie informację, okazały się światłem lampy naftowej, którą nosił kościelny idąc rano do kościoła na roraty¹¹⁹.

W okresie 1920-1939 życie klasztoru wróciło do normy. Kwitł kult św. Anny, na której wspomnienie 26 lipca organizowano odpust (tzw. wielki bazar w odróżnieniu od małego bazaru czyli uroczystości, która odbywała się na Matki Bożej Szkaplerznej 16 lipca¹²⁰). Jeden z sąsiadowiczian tak opisuje to wydarzenie:

(...) przybywali licznie pielgrzymi z całego powiatu samborskiego i okolicy. Zjeżdżali się również kramarze, trupy wędrownie, sklepikarze oraz wesołe miasteczko, węsząc w tym dobry interes. Najbardziej z odpustu cieszyły się dzieci, gdyż mogły kupić sobie obwarzanki, cukierki i inne różności za grosiki, które zbierały przez cały rok. Dorosli mieli okazję wejść do „budy” (knajpki) pana Stanisława Ćmiecha, wypić kielicha i zagryźć ogórkiem małosolnym, a biedniejsi popić tylko „juszka”, czyli wodą po kiszonych ogórkach¹²¹.

Zakonników nie ominęły kłopoty finansowe – w wyniku sporu z dostawcą win mszalnych, firmą Fedorowicz i Palugay, karmelici na mocy ugody musieli im zapłacić 2.362,36 z 15% odsetkami¹²². Karmelici zaciągali także pożyczki (m.in. na zakup maszyn rolniczych) zarówno u państwa, jak i u okolicznych mieszkańców¹²³. W 1934 r. budynek klasztorny został wpisany do rejestru zabytków¹²⁴. W 1937 r. przeorem został o. Tadeusz Hilarion Greła, który funkcję tę pełnił do momentu likwidacji placówki w 1946 r. W momencie wybuchu II wojny światowej oprócz niego w klasztorze przebywał jeszcze o. Antoni Ludwik Sołtys, wikary i katecheta, który wyjechał do Krakowa w 1941 r.¹²⁵.

¹¹⁹ J. S m e r e k a, *Ojcowizna*, s. 13.

¹²⁰ P. S. Ż u k, *Sąsiadowice 1939-1945*, s. 10.

¹²¹ J. S m e r e k a, *Ojcowizna*, s. 24.

¹²² AKKr. 106/A165, s. 435, 479. Była to równowartość ok. 20 000 zł obecnych.

¹²³ Suma pożyczek na sam 1927 rok wyniosła prawie 10 000 ówczesnych złotych, czyli ok. 80 000 zł obecnych. Zob. AKKr. 106/A165, s. 435-479.

¹²⁴ A. B e t l e j, *Kościół p.w. św. Anny i klasztor oo. Karmelitów w Sąsiadowicach*, s. 228.

¹²⁵ P. S. Ż u k, *Sąsiadowice 1939-1945*, s. 13.

Podczas II wojny światowej Sąsiadowice znalazły się ponownie na linii frontu. Pierwsze walki toczono w pobliżu już w pierwszych dniach września 1939 r.; ani mienie klasztorne ani wieś nie odniosły jednak wówczas żadnych strat materialnych. Sytuacja zmieniła się wraz z atakiem armii radzieckiej. Rosjanie, którzy wkroczyli do Sąsiadowic, przystąpili w październiku 1939 r. do podziału ziemi oraz ruchomego i nieruchomego mienia klasztornego wśród biedniejszej ludności wsi. Konfiskatą nie objęto rzeczy osobistych zakonników oraz wyposażenia klasztoru. W budynku klasztornym zakwaterowano żołnierzy wojskowej szkoły podoficerskiej, którzy zajęli lewe skrzydło parteru i całe piętro. W ten sposób zakonnicy, stłoczeni w dwóch niewielkich pomieszczeniach, stracili dostęp do większej części klasztoru. Wkrótce karmelitów całkowicie wykwaterowano z budynku; ojcowie znaleźli gościnę u gospodarzy ze wsi, gdzie przebywali do 1941 r. Pomimo eksmisji zakonników z klasztoru, działalność duszpasterska prowadzona była bez zmian. Msze odbywały się w tych samych godzinach jak dawniej, nawet roraty o 6 rano i pasterka (w której uczestniczył m.in. starszyna sowiecki), pomimo obowiązującej godziny policyjnej. Działały także Bractwa św. Anny i Szkaplerzne, a w pierwszym miesiącu okupacji pozwolono ojcom prowadzić zajęcia z religii w szkole. Pracy zakonników towarzyszyły jednak liczne utrudnienia ze strony sowieckiej: przeszkody czynione przy wkraczaniu na teren klasztoru i kościoła, próby inwigilacji, indoktrynacja ludności na mityngach, podczas których wyszczególniano wady i błędy księży. Działania te miały skutek odwrotny do zamierzonego – liczba parafian uczęszczających na mszy zwiększyła się. Szykany księży obejmowały także pracę przymusową przy wycince drzew oraz oskarżenie jednego z zakonników o współpracę z Niemcami tuż przed dotarciem w okolice Sąsiadowic frontu niemieckiego 22 czerwca 1941 r.¹²⁶.

Gdy front niemiecki dotarł do Sąsiadowic, Rosjanie wycofali się bez walk, by szykować kontratak na dawnej granicy radzieckiej, a w Sąsiadowicach nastąpiła okupacja niemiecka. Karmelici wrócili do klasztoru, częściowo go wyremontowali i rozpoczęli posługę. W budynku klasztornym zorganizowano szkołę zawodową z przysposobieniem rolniczym jako przedmiotem głównym. Nauczyciele spoza Sąsiadowic uczyli

---

¹²⁶ Tamże, s. 14-25.

w niej ok. 20 uczniów¹²⁷. Zakonnicy użytkowali tylko jeden przyklasztorny budynek gospodarczy, pozostałe włączono do Liegenschaftu Głęboka.¹²⁸ W jednym z nich, w klasztornej stodole, ukrywała się jesienią 1943 r. żydowska rodzina Lewinów¹²⁹.

Budynek klasztorny stracił w tym czasie trzy dzwony, które skonfiskowali Niemcy 21 VII 1943 r.¹³⁰. Większe straty klasztor poniósł w lipcu 1944 r., gdy do wsi dotarł front radziecki i niemiecki. Wcześniej Sąsiadowice opuściła przebywająca tam niemiecka żandarmeria, złożona z niemieckich żołnierzy-rekonwalescentów, przysłanych w celu obrony mieszkańców przed bandami UPA, oraz przydzielona wcześniej w 1944 r. specjalna jednostka gestapo, której zadaniem było walka z działającą w okolicach wsi partyzantką AK. Walki pomiędzy Niemcami i własowcami a Rosjanami trwały tydzień; pierwsi zajęli dolną część wsi, drudzy – górną. Po tygodniu walk wojska niemieckie wycofały się, zostawiając na placu boju własowców, którzy schronili się na pobliskim wzgórzu zwanym Łysą Górą, skąd prowadzili ostrzał kościoła, gdzie znajdowali się Rosjanie. W toku walk zniszczony został pociskami fragment świątyni i cmentarza oraz pomnik upamiętniający najazd tatarski w 1615 r. Wojsko radzieckie zniszczyło natomiast część wyposażenia kościelnego. Po wycofaniu się własowców Rosjanie opuścili Górę Łaskawą, a karmelici wrócili do klasztoru. Przebywali tam do lipca następnego roku, gdy władza sowiecka zmusiła ich do wyjazdu do Polski. Zakonnicy zabrali ze sobą naczynia, szaty liturgiczne, rzeźbę św. Anny Samotrzeciej. Część dóbr ukryto u wyjeżdżających z ojcami parafian, ponieważ słusznie obawiano się, że Rosjanie podejmą próbę konfiskaty cenniejszych materiałów. Doszło do tego na granicy, gdy wagon z księżmi odczepiono od pozostałych i poddano rewizji w poszukiwaniu złotych naczyń. Niczego jednak nie znaleziono; własność zakonników przewieźli bezpiecznie sąsiadowi-

---

¹²⁷ Tamże, s. 26-27; J. S m e r e k a, *Ojcowizna*, s. 33.

¹²⁸ Tamże.

¹²⁹ Zob. relację Romana Lewina w: *Dzieci Holocaustu mówią...*, red. W. Śliwowska, J. Ficowski, Warszawa 1993, s. 171-176. Por. S. Siekierka, H. Komański, K. Bulzacki, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie łwowskim 1939-1947*, Wrocław 2006, s. 921.

¹³⁰ AKKr. 569/602, s. 6-8. Wg Ż u k a (*Sąsiadowice 1939-1945*, s. 28) Niemcy skonfiskowali tylko jeden dzwon, a pozostałe trzy później zdjęto i zakopano w niewiadomym miejscu.

czanie. Część (naczynia liturgiczne, rzeźba św. Anny) trafiła początkowo do klasztoru w Pilźnie, a później do klasztoru na Piasku w Krakowie, gdzie są przechowywane do dziś.

Budynek klasztorny w latach 1949-1952 służył jako kołchoz¹³¹, a kościół za magazyn nawozów sztucznych do 1958 r.¹³². Po przeniesieniu kołchozu do nowo wybudowanych budynków we wschodniej części wsi klasztor wraz z kościołem stał nieużytkowany przez kilkadziesiąt lat. W 1986 r. karmelita pochodzący z Sąsiadowic, o. Piotr Serapion Żuk (1911-1988), pisał we wspomnieniach: „ginie coraz bardziej pamięć o pięknej wsi polskiej, jak giną ruiny kościoła i klasztoru wzniesionych przed wiekami na górze Łaskawej”¹³³. Dwa lata później, w 1988 r. został zawiązany komitet odbudowy kościoła, którego przewodniczącym został Ludwik Czyżowicz. Mieszkańcy Sąsiadowic z czynną pomocą byłych sąsiadowiczian i ich rodzin z Polski oraz z zagranicy przystąpili do odbudowy budynku. W 1989 r. odzyskali od władz państwowych świątynię i uzyskali zgodę na sprawowanie liturgii. Pierwsza msza po 43 latach przerwy odbyła się 9 grudnia 1989 r.¹³⁴. Sam klasztor nie zachował się w całości. Podczas renowacji kościoła w latach 1989-1995 rozebrano ścianę północną budynku klasztorowego w większości zniszczoną, a cegły wykorzystano przy odbudowie świątyni. Józef Smereka w monografii Sąsiadowic pt. *Ojcowiza* zanotował w 1996 r.: „Dziś klasztor ten już nie istnieje. Został zdewastowany przez sovietów i ostatecznie zmienił się w ruinę w latach 1970-1980”¹³⁵. Stan budynku klasztorowego nie był jednak tak

---

¹³¹ Wcześniej próbowano założyć kołchoz w dwóch innych miejscach, ale za każdym razem napadały na niego oddziały UPA, która przeprowadzała wówczas na tamtych terenach szereg akcji mających na celu rozbijanie kołchozów i likwidację partyjnych aktywistów. W 1948 r. został spalony przez oddział „513” sotni „Stacha” UPA kołchoz powstały na miejscu gospodarstwa Piotra Żuka w dole wsi, a w 1949 r. zniszczono kołchoz w budynku starej strażnicy w pobliżu Domu Ludowego. Dopiero po przeniesieniu kołchozu do lepiej położonego budynku klasztorowego ataki ustały. Zob. G. Motyka, *Ukraińska partyzantka 1942-1960*, Warszawa 2006, s. 555; P. S. Żuk, *Sąsiadowice 1939-1945*, s. 40.

¹³² Wszystkie informacje o wojennych i powojennych losach klasztoru wg P. S. Żuka, *Sąsiadowice 1939-1945*, s. 14-41. Zob. też relację Józefa Smereki w: S. Siekierka, H. Komąński, K. Bułzacki, *Ludobójstwo*, s. 919-925.

¹³³ P. S. Żuk, *Sąsiadowice 1939-1945*, s. 41.

¹³⁴ J. Smereka, *Ojcowiza*, s. 69.

¹³⁵ Tamże, s. 5.

zły – oprócz północnego zachowały się wszystkie skrzydła, które obecnie są stopniowo remontowane. Do nich to z inicjatywy arcybiskupa lwowskiego Mieczysława Mokrzyckiego w sierpniu 2011 r. po 65 latach nieobecności powrócili polscy karmelici.

Zakonnicy przybyli do parafii sąsiadowickiej po trudnym okresie, którego kulminacją był pożar nowo odbudowanego kościoła w lutym 2010 roku¹³⁶. Wyremontowany w przeciągu roku¹³⁷ kościół wraz z parafią przeszedł pod opiekę duszpasterską ojców karmelitów w sierpniu 2011. Inicjatorem restytucji klasztoru był abp Mokrzycki; pierwszym przeorem oraz proboszczem został o. Zbigniew Czerwień, kolejnym, w 2015 roku, o. Roman Dąbrowski. Zakonnicy stworzyli na miejscu prężnie działający ośrodek życia religijnego z kultem św. Anny, której wizerunek, będący wierną kopią XVI-wiecznej płasko-rzeźby, powrócił do klasztoru w 2012 roku¹³⁸. W ten sposób odrodził się najstarszy klasztor karmelitów na ziemiach Rusi Czerwonej.

ANEKSY

Aneks I. Wykaz właścicieli i dzierżawców Sąsiadowic

1. Herbord Pawcze (fl. 1374-1400) i Frydrusz Pawcze (zm. 1445).
2. Herbord z Przyłbic, Bruchnała i Felsztyna (fl. 1413-1469?), syn Herborda Pawcze, chorąży przemyski¹³⁹; miał synów Jana

---

¹³⁶ Zob. *Klasztor OO. Karmelitów w Sąsiadowicach*, www.karmelici.pl, dostęp 24.05.2016.

¹³⁷ Prace zakończyły się w kwietniu 2011 roku. Zob. relacje E. Czerwonki na: <http://gminamietkow.republika.pl/sasiadowice.html>, dostęp 25.05.2016.

¹³⁸ Poświęcona go na uroczystości odpustowej w lipcu tego roku. Zob. K. Czawaga, *Wizerunek św. Anny powrócił do Sąsiadowic*, „Kurier Galicyjski”, 31 VII–16 VIII 2012, nr 14 (162), s. 15.

¹³⁹ Jako *vexillifer premisliensis* występuje w księgach ziemskich przemyskich w 1441 r. (AB, t. 13, s. 118, nr 1675; tamże, t. 14, s. 24, nr 175, s. 26, nr 185, s. 27, nr 192, s. 31, nr 239, s. 34, nr 261, s. 501, nr 3740, s. 502, nr 3743) oraz w 1448 r. (tamże, s. 272) i 1453 r. (tamże, s. 371, 378, nr 2869).

- (fl. 1453-1470), Zebrzyda (fl. 1453-1497) i Mikołaja¹⁴⁰ oraz córki Barbarę (-inter 1741-1475¹⁴¹) i Katarzynę.
3. Jan Herburt z Bruchnała (fl. 1453-1470), syn ww. Herborda, chorążego przemyskiego, miał braci Zebrzyda i Mikołaja¹⁴². W 1462 r.¹⁴³ na mocy podziału dóbr ojczystych przypadły mu w udziale wsie Głęboka, Bukowa, Sasiadowice, Pawłowo, Stanino, pół Piątnicy¹⁴⁴; w 1465 wymieniany jako *de Sansyadoucize*¹⁴⁵. Po jego śmierci doszło do podziału dóbr 2 VII 1471 r. (Głęboka, Sasiadowice, Felsztyn, Piątnica, Dobromil, Czaple, Sadkowice, Wola Łącka, Paprotno, Bruchnał, Przyłbice, Żołąniem Kniażpoł, Michowa Wola) pomiędzy Zebrzydem, Mikołajem oraz synami tego ostatniego, Andrzejem i Piotrem¹⁴⁶.
  4. Andrzej i Piotr, synowie Mikołaja, po jego śmierci w 1477 r. trwają we wspólnocie majątkowej ze stryjem Zebrzydem; w 1484 r. odstępują mu dwie wsie dziedziczne, Bukową i Sasiadowice¹⁴⁷; w roku następnym nastąpił nowy podział, na mocy którego Zebrzyd otrzymał więcej dóbr – oprócz Sasiadowic przypadły mu też Głęboka i miasto Felsztyn¹⁴⁸, dlatego nazywano go odtąd Felsztyńskim.
  5. Zebrzyd Felsztyński (fl. 1453-1497), chorąży lwowski.

---

¹⁴⁰ Wymieniani jako bracia m.in. w roku 1453 jako jedna ze stron musząca zapłacić 1000 marek kary umownej w sporze sąsiedzkim (tamże, s. 366, nr 2798: *Iohannes et Zebrzyd fratres germanos, filii Herborth de Przelbicze Vexillifer Premisliensis*).

¹⁴¹ Zob. tamże, t. 16, s. 116, nr 1040; BSt. 209/753, k. 87r. Barbara zrzekła się w 1460 r. na rzecz swoich braci prawa do dóbr rodzicielskich, ale musiała jej przypaść w udziale część majątku ojcowskiego, gdyż w 1471 r. zastawiła braciom Mikołajowi i Zebrzydowi Czaple i Humieniec na sumę 400 marek.

¹⁴² AB, t. 15, s. 565, nr 4597 (daje w zastaw swojemu bratu Janowi wieś Mużyłowice); tamże, t. 16, s. 182, nr 1605: w 1483 r. jako *Herborthus de Felsthyn dapifer*.

¹⁴³ W rękopisie Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (dalej: BOssol.) nr 3107, s. 41, podany jest (za Archiwum Krzywińskim) rok 1442.

¹⁴⁴ K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 4, Lipsk 1839, s. 349; J. Watulewicz, *W dolinie Strwięża*, Lwów 1939, s. 22; BOssol., rps 3107, s. 40. Zob. też A. Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. 7. Ziemie ruskie. Ruś Czerwona. Cz. 1*, Warszawa 1902, s. 24 (II-go liczbowania).

¹⁴⁵ AB, t. 13, s. 452, nr 5594; t. 14, s. 478, nr 3512: w roku 1456 występuje jako *de Felstyn*.

¹⁴⁶ BSt., rps 209/753, k. 86v.; BOssol., rps 3107, s. 42.

¹⁴⁷ AB, t. 19, s. 554, nr 3007.

¹⁴⁸ AB, t. 18, s. 268, nr 1846, 1847.

6. Seweryn (Zebrzyd) Herburt (zm. 1531), wnuk Zebrzyda Felsztyńskiego, po swoim dziadku odziedziczył Koniów, Bukowę, Sądziadowice, Głęboką, Ożomłę i połowę Felsztyna (drugą połowę odziedziczył jego ojciec, Jan junior); Seweryn Herburt zginął jako młodzieniec w 1531 r. w bitwie pod Obertynem¹⁴⁹.
7. Jan Herburt z Felsztyna i Dobromila, brat stryjeczny ww. Seweryna, podkomorzy przemyski, który z małżeństwa z Jadwigą Chwatówną (Chwałówną) miał synów Walentego (przed 1524-1572), Stanisława (przed 1524-1584)¹⁵⁰, Jana (po 1524-1577), Mikołaja (po 1524-1593) i Marcina, który zmarł przed 1555 r.¹⁵¹; zapisał swoje dobra żonie Jadwidze w 1538 r.¹⁵²; w 1555 r. w wyniku podziału dóbr między braci najmłodszy Mikołaj dostał Głęboką, Sądziadowice, Felsztyn, Koniów i Bukowę¹⁵³.
8. Mikołaj Herburt z Felsztyna i Dziedziłowa herbu Herburt (po 1524-1593), starosta lwowski, zaciągnął 29 IV 1574 r. pożyczkę w wysokości 9000 florenów u swojego brata Stanisława pod zastaw Sądziadowic i Koniowa¹⁵⁴.
9. Stanisław Herburt (zm. ca 1585), brat ww., żonaty z Katarzyną Barzy (Barzi), miał trzech synów Piotra, Stanisława, Erazma¹⁵⁵,

¹⁴⁹ M. B i e l s k i, *Kronika Polska*, s. 565: „Była ta fortunna bitwa nade wsią Obertynem, dnia 22. Miesiąca sierpnia, a w tej zginął Seweryn Herbort”. Stanisław Sacharinus (Włoszek), autor pierwszego współczesnego opisu kampanii Obertyńskiej, wydanego prawdopodobnie już we wrześniu 1531 r. w Krakowie u Wietora, pisze, że wśród poległych dnia 22 sierpnia byli młodzieńcy bardzo młodzi: „David Sieniński, Victorinus Cosminski, Herborth, Lukovski, adolescentes strenue indolis” (S. S a c h a r i n u s, *Descriptio Dvorum certaminum, quae ... Sigismvndi Regis Poloniae milites cum Petro Ion Palatino Moldaiae, & cum eius exercitibus ... habuerunt*, [Cracoviae 1531], k. C2v. Jak zauważa Z. S p i e r a l s k i (*Kampania obertyńska 1531 roku*, Warszawa 1962, s. 189), ani Dawid Sienieński, ani Herburt nie są wymieniani w rejestrach popisowych, służyli zatem jako wolontariusze.

¹⁵⁰ Zob. R. Ż e l e w s k i, *Herburt Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 9, Wrocław-Warszawa-Kraków 1960-1961, s. 450-453.

¹⁵¹ BOssol., rps 3107, k. 58v.

¹⁵² Tamże, k. 57 v.

¹⁵³ Tamże, k. 58v., s. 89 (podany rok 1558).

¹⁵⁴ AGAD, MK 111, k. 233v.-237v.

¹⁵⁵ Dwaj ostatni studiowali na uniwersytecie w Ingolstadt w 1581 roku razem ze swoim bratem stryjcznym Mikołajem (synem Mikołaja Herburt, najmłodszego z braci od Jana Herburt z Felsztyna i Dobromila, podkomorzego przemyskiego). Zapisani jako: *Stanislaus, Erasmus, Nicolaus Herborth, Baro a Fulsthain &c. (Fulstin)*. Zob. *Annales Ingolstadiensis Academiae ...*, red. V. Rotmar, J. Engerd, J. Mederer, ps 2, Ingol-

i trzy córki; na mocy podziału dóbr w 1585 r. pomiędzy Stanisławem i Erazmem, ten pierwszy dostał klucz dobromilski, a Erazm klucz felsztyński¹⁵⁶.

10. Erazm Herburt (zm. 1596), syn ww., studiował w Krakowie (1580), Ingolstadt (1581), Dilingen (1582); być może dwukrotnie żonaty, po raz pierwszy z Teresą z Żurowa Daniłowiczówną¹⁵⁷, z którą miał syna o niezidentyfikowanym imieniu; następnie z Elżbietą Drohojowską¹⁵⁸ (ślub w 1595 r.), z którą miał syna Wojciecha Erazma, urodzonego w kilka tygodni po jego śmierci¹⁵⁹; zmarł 11 III 1596¹⁶⁰.
11. Wojciech Erazm Herburt (1596-16..), syn ww.; po urodzeniu opieką objął go stryj, Stanisław Herburt¹⁶¹, ale wzięła go do siebie babka po mieczu, matka Jana Szczęsnego Herburta, Katarzyna Drohojowska, nie chcąc oddać dziecka prawowitemu opiekunowi¹⁶². Po śmierci St. Herburta w 1601 r. Wojciech przeszedł pod opiekę wuja Jana Szczęsnego Herburta¹⁶³, który doprowadził do te-

---

stadt 1782, s. 68; *Commentationes historicae: almae matri Studiorum Bononiensis novem saecula feliciter celebranti ab Universitate Iagellonica Cracoviensi oblatae*, red. S. C y n a r s k i, Warszawa-Kraków 1988, s. 154.

¹⁵⁶ BSt., rps 5/I/3262, k. 219r.; BOssol., rps 3107, k. 96v.

¹⁵⁷ Tomasz z Akwinu od św. Ignacego, *Anna Święta z Świętym Joachimem ...*, cz. 3: *Część III, Zamykająca w sobie Opisanie Początków Wstawienia się Łaskami i Cudami Anny S. ...*, Lwów 1756, s. 61. Nie udało się znaleźć żadnych informacji na ten temat, ani też potwierdzić w innych źródłach małżeństwa Erazma Herburta z Daniłowiczówną.

¹⁵⁸ 2° voto Lubomirska. Na jej temat zob. J. D r o h o j o w s k i, *Kronika Drohojowskich*, s. 83.

¹⁵⁹ BSt., rps 5/I/3262, k. 219r.

¹⁶⁰ Tamże. Zob. też BOssol., rps 3107, k. 78r. oraz dokument Zygmunta III z 5 IV 1597 r. dotyczący rozgraniczenia Soli, Czapl i Głębokiej (Archiwum Państwowe w Lublinie, Zbiór dok., sygn. 16).

¹⁶¹ BOssol., rps 3107, k. 78r.

¹⁶² BSt., rps 5/I/3262, k. 219r.

¹⁶³ Jan Szczęsny, Erazma oraz St. Herburtowie byli braćmi stryjecznymi. Tuż przed śmiercią St. Herburt sprzedał klucz dobromilski Szczęsnemu Herburtowi pod warunkiem, że ten zapewni jemu oraz jego żonie dożywocie w tych dobrach (tamże, k. 219v.). Decyzja ta była podyktowana kłopotami finansowymi St. Herburta – był on dłużny Janowi Tomaszowi Drohojowskiemu, referendarzowi wielkiemu koronnemu, staroście przemyskiemu, sumę 37.905 zł. Ten nie chciał przyjąć od Herburta pieniędzy na spłatę wierzytelności, prawdopodobnie mając zamiar przejąć jego włości na poczet długu. Nie mając innego wyjścia St. Herburt zabezpieczył Drohojowskiemu tę kwotę na Dobromilu i okolicznych wsiach w 1600 r. (J. D r o h o j o w s k i, *Kronika Drohojowskich*, s. 31, nr 250), co ten ostatni wykorzystał, by uważać się za właściciela Dobromila. Herburt cały dług szybko spłacił, lecz Drohojowski cały czas dzierżył klucz

go, że w 1610 r. 14-letni Wojciech Erazm kwitował go za 21 lat opieki oraz zarządzania dobrami, a żeby uniknąć pretensji ze strony rady familijnej, na podpisanie kwitu Szczęsny zabrał Wojciecha aż do Halicza. Następnie Wojciech Erazm, osiągnąwszy już lata sprawne, zgodził się przed sądem w Bieczu na ustanowienie nad nim na kolejnych kilka lat kurateli Jana Szczęsnego, oraz poczynił na niego zapisy¹⁶⁴, tj. odstąpił mu na własność Grabownicę oraz dał w bezpłatną dzierżawę Felsztyn, Głęboką i Sąsiadowice¹⁶⁵. W 1614 r. Wojciech Erazm wystąpił z roszczeniami do zamku i części dóbr w Wiśniczu przeciwko Stanisławowi Lubomirskiemu¹⁶⁶; w 1615 studiował prawo w Padwie¹⁶⁷. Po śmierci Jana Szczęsnego Herburt Mikołaj Daniłowicz, podskarbi wielki koronny, i Mikołaj Siemaszko, kasztelan braclawski, szwagrowie Wojciecha Erazma¹⁶⁸, wystąpili w 1616 r. o ustalenie ich kuratorami Wojciecha Erazma z powodu jego domniemanej choroby psychicznej; w związku z tym postulowali także unieważnienie zapisów Wojciecha Erazma na rzecz Jan Szczęsnego. Sprawę rozstrzygnął król 10 I 1617 r. ustanawiając kuratorami Wojciecha Erazma Mikołaja Żurowskiego i Jakuba Jasmanickiego (Jaksmanickiego) z Jasmanic (Jaksmanic)¹⁶⁹. Wojciech Erazm odwołał się od tej decyzji w protestacji,

---

dobromilski, ponieważ na tych dobrach ciążyła inna wysoka wierzytelność, której Herburt nie był w stanie uiścić. Obawiając się utraty domostwa sprzedał zatem Dobromil z przyległościami Szczęsnemu Herburtowi (tamże, s. 63-64).

¹⁶⁴ BSt. 5/I/3262, k. 220v.

¹⁶⁵ W. Ł o z i ń s k i, *Prawem i lewem*, s. 204. Zadłużony Jan Szczęsny Herburt szybko zaczął rozporządzać dobrami, sprzedając je lub dając w zastaw. Zob. BSt., rps 5/I/3262, k. 220v.-221v.

¹⁶⁶ J. D ł u g o s z, *Latyfundia Lubomirskich w XVII wieku*, Opole 1997, s. 73.

¹⁶⁷ L. G r o t t o d e l l ' E r o, *Della Università di Padova, Cenni Ed Iscrizioni*, Padova 1841, s. 10.

¹⁶⁸ Mikołaj Daniłowicz był mężem Heleny Uchańskiej, córki Anny z Herburtów Uchańskiej, która była siostrą stryjeczną Wojciecha Erazma (jej ojciec, Stanisław, i ojciec Wojciecha Erazma, Erazm, byli braćmi). Mikołaj Daniłowicz był zatem mężem bratanicy stryjecznej Erazma Wojciecha. Siostrą wspomnianej Heleny Uchańskiej była Izabela, żona Mikołaja Siemaszki. Ten ostatni był zatem, podobnie jak Mikołaj Daniłowicz, mężem bratanicy stryjecznej Wojciecha Erazma. Z tego powodu Wojciech Erazm nazywa ich szwagrami w protestacji (dokument w aktach grodzkich przemyskich, dawniej t. 333, s. 704 – obecnie w CPAH we Lwowie; cytata za W. Ł o z i ń s k i, *Prawem i lewem*, s. 204).

¹⁶⁹ AGAD, MK 161, k. 4. Jakub Jaksmanicki był spokrewniony z Herburtami – w dedykacji dysertacji w 1594 r. nazywa wujem Jana Herburt, chorążego lwowskiego

oskarżając swoich krewnych o chęć przejęcia jego majątku. Sprawę rozstrzygnięto ostatecznie 2 V 1620 r. na niekorzyść Wojciecha Erazma – król podtrzymał swoje postanowienia ustanawiając nad nim kuratelę Mikołaja Daniłowicza oraz Stanisława Tarnowskiego (-1618), kasztelana sandomierskiego¹⁷⁰.

12. Mikołaj Daniłowicz (ca 1558-1624), podskarbi wielki koronny, występujący jako właściciel od r. 1620.
13. Mikołaj Daniłowicz (-1674), syn ww., podczaszy koronny; w 1641 r. wzmiankowany jako właściciel dziedziczny Felsztyna¹⁷¹; miał cztery córki – Zofię Annę (Zofianę), Izabelę, Petronelę i Rozalię; po jego śmierci Sąsiadowice wraz z innymi okolicznymi wsiami przeszły w ręce najstarszej siostry Zofii Anny i jej męża Jana Cetnera (-1680), którzy przekazali je młodszej siostrze – Izabeli Tyszkiewiczowej¹⁷².
14. Izabela z Daniłowiczów Tyszkiewiczowa (ca 1630-1693) i jej mąż, Eustachy (Ostafi) Tyszkiewicz (ca 1639-1690), podkomorzy brzeski, starosta żytomierski¹⁷³; Izabela po śmierci ojca na mocy podziału jego dóbr z 30 IV 1675 pomiędzy nią a jej siostrą Zofią Anną otrzymała część dóbr¹⁷⁴, ale nie Sąsiadowice, które na mocy prawa dziedzicznego dostały się najpierw Cetnerom, a dopiero po ich donacji przeszły na własność Tyszkiewiczów; w 1678 r. zrzekła się swojej części spadku na rzecz wuja Jana Mikołaja Daniłowicza, który jednak zmarł bezdzietnie w 1683 r.¹⁷⁵; alienację uznano zatem za nieważną, a dobra powróciły do Izabeli¹⁷⁶; w testamencie z 18 VII 1693 zapisała siostrze Zofii Annie wszystkie swoje posiadłości w województwie ruskim oraz

---

(ca 1540-post 1607). Zob. J. J a s m a n i c k i, *Theses Physicae...*, Heidelberg 1594, k. 2r. W rpsie BSt. 5/I/3262, kk. 219r.-223r. opisana jest sprawa i stan prawny Wojciecha Erazma oraz jego posiadłości od 1591 do 1620 r.

¹⁷⁰ AGAD, MK 166, k. 137. Zob. też R. Ż e l e w s k i, *Herburt Stanisław*, s. 452.

¹⁷¹ *Prawa, Konstytucye y Przywileie Krolestwa Polskiego, y Wielkiego Xięstwa Litewskiego ...*, vol. 4, Warszawa 1737, s. 23.

¹⁷² BSt., rps 5/I/4432, k. 98r.; zob. też AKKr. 567/113, s. 259 (II-go liczbowania), gdzie pod rokiem 1674 zapisano: „Cetner successor bonorum Sąsiadowice, Bukowa etc. post fata Jaśnie Wielm. Imć Pana z Żurowa Daniłowicza (...)”.

¹⁷³ Więcej na jego temat zob. E. T y s z k i e w i c z, *Groby rodziny Tyszkiewiczów*, Warszawa 1873, s. 86-87.

¹⁷⁴ BSt., rps 5/I/4432, k. 96v-97r. Pozostałe dwie siostry prawdopodobnie już nie żyły.

¹⁷⁵ Tamże, k. 102v.

¹⁷⁶ Tamże, k. 99r.

- zarządziła, by po śmierci siostry przeszły one w ręce synów Zofii Anny¹⁷⁷; zarządcą dóbr był w latach 80. Jan Kopicki¹⁷⁸.
15. Zofia Anna z Daniłowiczów Dąbska (-1711), 1 v. Cetner, spadkobierczyni Izabeli¹⁷⁹, która w 1701 r. wstąpiła do klasztoru karmelitanek bosych w Lublinie sporządziwszy testament w 1699 r.¹⁸⁰; w testamencie nie rozdzieliła dokładnie swoich dóbr, przykazując jedynie, by główny legat (30, 000 zł dla karmelitanek w Lublinie) wypłacił najstarszy syn Aleksander Cetner, starosta szczurowiecki (-1709), oraz by dwaj młodsi synowie Franciszek Cetner (-1732), wojewoda smoleński, i Józef Cetner (-1724), kasztelan wołyński¹⁸¹, wypłacili z dóbr, którymi po jej śmierci się podzieliła, legaty karmelitom w Sasiadowicach i jezuitom w Przemyślu¹⁸².
16. Józef Potocki (-1724), mąż córki Zofianny Dąbskiej, Teresy Teofilii Cetnerówny (-1741). Potocki musiał dostać klucz felsztyński¹⁸³ na mocy porozumienia z Cetnerami, bowiem w testamencie Dąbska zapisała córce jedynie kosztowne ruchomości (oddane w skrzyniach na przechowanie karmelitom w Sasiadowicach)¹⁸⁴. Zięć Dąbskiej wypłacał zakonnikom jej legat w wysokości 6,000 zł do 1712 r. Po śmierci Zofii Anny doszło do konfliktu pomiędzy jej spadkobiercami¹⁸⁵; ok. 1712 r. Potocki lub Cetnerowie sprzedali¹⁸⁶ lub zastawili wieś Stanisławowi Brześciańskiemu¹⁸⁷.

¹⁷⁷ AKKr. 567/113, s. 257 (II-go liczbowania).

¹⁷⁸ AAPrz 157, s. 1155.

¹⁷⁹ AKKr. 567/113, s. 257 (II-go liczbowania).

¹⁸⁰ CPAH 181/II/210, s. 24-29.

¹⁸¹ Czwartry syn Mikołaj zmarł jako młodzieniec w 1687 r. O spadek po Zofie Annie toczyły się długo po jej śmierci spory zaczęte w 1712 r. – jeszcze w 1783 r. potomkowie jej dzieci występowały przeciwko sobie przed sądem. Zob. BSt., rps 5/I/4432, k. 95-104; AKKr. 567/113, s. 255 (II-go liczbowania).

¹⁸² CPAH 181/II/210, s. 25-26.

¹⁸³ Ci ostatni dzierżyli Felsztyn ok. 1710 r. Zob. J. Motylewicz, „Straty i zniszczenia wojenne oraz klęski elementarne w miastach ziemi przemyskiej i sanockiej w pierwszej połowie XVIII wieku”, *Studia Przemyskie*, R. 1, 1993, s. 77.

¹⁸⁴ CPAH 181/II/210, s. 28-29.

¹⁸⁵ AKKr. 567/113, s. 255.

¹⁸⁶ AKKr. 567/113, s. 255 (II-go liczbowania), gdzie mowa jest o „resignatio bonorum [i. e. Sasiadowice] ... in personas J W Imci Pana Brześciańskiego, post hac JW. Imci Pana Mniszcha ...”.

¹⁸⁷ Bracia Brześciańscy – Andrzej (podstoli owrucki), Zygmunt (łowczy wołyński) i Stanisław (kasztelan lubaczowski) nabywali także inne okoliczne wsie. W 1695 r.

17. Stanisław Brześciański (16??-1733) z Rybotycz, miecznik przemyski (1713-1731), kasztelan lubaczowski (1731)¹⁸⁸, dziedzic Felsztyna, Głębokiej i Sąsiadowic¹⁸⁹ od 1712 r.¹⁹⁰; zmarł bezdzietnie¹⁹¹ zostawiając majątek bratankowi księdzu Antoniemu Brześciańskiemu oraz siostrze Cecylii Drohojowskiej, żonie zmarłego w 1735 r.¹⁹² Ludwika, podstolego chełmińskiego, i Katarzynie Niemierzyc, żonie Jerzego¹⁹³.
18. Antoni Brześciański (-1753), kanonik lwowski, właściciel części klucza felsztyńskiego w latach 1733- ca 1736; do Brześciańskiego należały Sąsiadowice i Felsztyn, a do Drohojowskiej m.in. Bukowa, w sprzedaży której Brześciański pośredniczył pomiędzy Drohojowską a Mniszchami¹⁹⁴; majątek w Głębokiej dzierżyli wspólnie Drohojowska z Brześciańskim i Niemierzycami¹⁹⁵.
19. Józef Wandalin Mniszech (1670-1747), kasztelan krakowski, nabył klucza felsztyński ca 1736 r.¹⁹⁶.
20. Jan Karol Mniszech (1716-1759), syn ww., podkomorzy wielki litewski.
21. Józef Jan Mniszech (1742-1797), syn ww., chorąży wielki koronny, wielki ochmistrz Galicji i Lodomerii.
22. Stanisław Mniszech (1780-1860), syn ww., po śmierci ojca¹⁹⁷ dał Sąsiadowice w sześcioletnią dzierżawę (1798-1804) Antoniemu

---

wesłzi w posiadanie dóbr Ustianowa, Równia, Zatwardnica i Hulskie, które należały wcześniej do Daniłowiczów, a następnie do Aleksandra Cetnera. Cetner zastawił ww. wsie Brześciańskim, którzy przejęli je na własność, gdy ten nie mógł ich wykupić z powodu kłopotów finansowych. Zob. M. Augustyn, *Dwór w Ustianowej Górnej*, „Bieszczad”, 1998, nr 5, s. 15-16.

¹⁸⁸ A. Boniecki, *Herbarz Polski*, t. 2, Warszawa 1900, s. 165, podaje go bez imienia, jako N.; zob. też *Urzednicy wojewodztwa ruskiego XIV-XVIII wieku*, red. K. Przybóś, Wrocław 1987, s. 213, 314.

¹⁸⁹ Zob. A. Seriewicz, *Życie Mistyczne...*, Lwów 1726.

¹⁹⁰ AKKr. 567/113, s. 255.

¹⁹¹ K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 2, s. 326.

¹⁹² BOssol., rps 2689, k. 126v.

¹⁹³ BOssol., rps 2689, k. 120-121; AKKr. 567/113, s. 114 (II-go liczbowania).

¹⁹⁴ BOssol., rps 2689, k. 126v.

¹⁹⁵ AKKr. 567/113, s. 114 (II-go liczbowania).

¹⁹⁶ BOssol., rps 2689, k. 123-134. Konkurentem Mniszcha do kupna klucza felsztyńskiego był ówczesny wojewoda podolski Stefan Humiecki. Zob. tamże, k. 122.

¹⁹⁷ Akt intromisji datowany jest na 15 XI 1798 r. (BSt., rps 141/III/346, s. 29-30).

- Łączkowskiemu, podstolemu halickiemu¹⁹⁸; wystawił niektóre swoje wsie dziedziczne, m.in. Głęboką i Sąsiadowice, na licytacji we Lwowie w 1813 r.¹⁹⁹.
23. Piotr Paweł Berezowski (1770-1834), lekarz lwowski, kupił Głęboką i Sąsiadowice na licytacji w 1815 r.; w testamencie zapisał gospodarzom z obu tych wsi znaczną ilość zboża, a same wsie przekazał Emilii Dunin-Sulgostowskiej z domu Radziejowskiej, córce swojego dawnego przyjaciela²⁰⁰.
24. Emilia Dunin-Sulgostowska (1809-1896) i Jan Dunin-Sulgostowski (1803-1898); właściciele wsi od 1834 r.
25. Stanisław Dunin-Suligostowski (1839-1919), syn ww., właściciel ziemski w Sąsiadowicach do 1908 r.²⁰¹; prawdopodobnie odsprzedał lub dał w zastaw swoje ziemie przedsiębiorstwu C.K. Uprzywilejowana Fabryka Maszyn L. Zieleniewski Towarzystwo Akcyjne, ponieważ zakład wystawia na licytację nieruchomości i przynależności Głębokiej i Sąsiadowic w 1909 r.²⁰².
26. Maria Amalia hr. Drohojowska z d. Gołuchowska (1854-1930), nabyła drogą kupna majątek w Głębokiej i 431 ha w Sąsiadowicach; właścicielka dóbr do 1930 r.
27. Tworniczy w Głębokiej – najprawdopodobniej dzierżawcy w okresie międzywojennym²⁰³.
28. Sicińscy/Sinińscy/ Siemińscy (?) – nieustaleni dzierżawcy wg tradycji ustnej.
29. Edward Sękowski²⁰⁴ (1891-1982) – dzierżawca folwarku w Głębokiej do II wojny światowej²⁰⁵.

¹⁹⁸ BOssol., rps 6268, s. 33.

¹⁹⁹ *Dodatek do Gazety Lwowskiej: doniesienia urzędowe*, 41, 1813, s. 486; 44, 1813, s. 495. Wsie wyceniono łącznie na sumę 875 367 florenów polskich i 3 groszy.

²⁰⁰ K. Słotwiński, *Wiadomość o Piotrze Pawle Berezowskim*, „Czasopismo Naukowe od Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich wydawane”, 1834, t. 7, s. 178-182.

²⁰¹ *Skorowidz Dóbr Tabularnych w Galicji z W. Ks. Krakowskim*, Lwów 1910, s. 12.

²⁰² *Gazeta Lwowska*, 18 XI 1909, s. 7. Sąsiadowice wyceniono na 576 347 koron.

²⁰³ J. Smeręka, *Ojcowizna*, s. 16.

²⁰⁴ Informacja p. Moniki Zakrzewskiej.

²⁰⁵ J. Stachowicz, *Miniony czas. Wspomnienia nauczyciela*, Kraków 1994, s. 188.

Aneks II. Wykaz znaczniejszych darowizn uczynionych na rzecz klasztoru oo. Karmelitów w Sąsiadowicach

- 1606 r. – Wojciech Erazm Herburt nakazuje, by po śmierci dotychczasowego proboszcza Cypriana Koluskiego oddać parafię z przychodami pod opiekę karmelitom²⁰⁶; przychody te wymienione są w dokumentach z 9 X 1612 r. (dziesięcinę według urodzaju na polu leżącym pomiędzy Sąsiadowicami a Głęboką, meszne w wysokości 33 kłód żyta od wszystkich kmieci i tyleż samo owsa z pustek) oraz 18 VI 1613 r.²⁰⁷;
- 13 I 1613 r. (oblata 22 I 1617 r.) – Wojciech Erazm Herburt zabezpiecza na kościół św. Anny 100 florenów z żup dobromilskich, które miały być wypłacane zakonnikom corocznie;
- 18 VI 1613 r. – Jan Szczęsny Herburt leguje zakonnikom 100 zł polskich z żup dobromilskich²⁰⁸;
- 9 I 1617 r. – Wojciech Erazm Herburt nadaje zakonnikom powinności pięciu kmieci z Sąsiadowic (Adama Horosza, Adama Frydłowicza, Wojciecha Grochowskiego, Wawrzynekę z synami oraz Minichę z synami), daruje karmelitom dwie puste role we wsi (Martynkowską i Frączkowską) i łąkę na dwa brogi siana przy dworze w Głębokiej, staw przed posesją wójta Krzyszta (Krystana), daje im prawo do wycinki drzewa w lasach dworskich (w 1878 r. prawo to w wysokości 30 sążni drewna rocznie wykupił ówczesny właściciel Sąsiadowic, Jan Dunin-Sulgostowski) oraz zezwala mleć bez opłaty zboże w młynie felsztyńskim²⁰⁹;
- 15 VIII 1623 r. – Mikołaj Daniłowicz po kilkuletnim sporze z karmelitami o nadania Wojciecha Erazma z 1617 r. potwierdza je po wyroku Trybunału Lubelskiego z 1622 r., zastrzegając, że zakonnicy mogą mleć nie nieograniczoną ilość zboża w jego młynach felsztyńskich, lecz 25 korców, a ich poddani muszą mleć zboże wyłącznie w tychże młynach; gdyby zaś poddany klasztoru przeprowadził się na grunt dworski, wszystkie nadania tracą moc; dodatkowo Daniłowicz zakazał zakonnikom warzenia piwa²¹⁰;

²⁰⁶ AKKr. 90/254, k. 24v.

²⁰⁷ AKKr. 567/113, s. 8-11 (II-go liczbowania).

²⁰⁸ BSt. 141/I/579, s. 176-177.

²⁰⁹ CPAH 146/20a/51, s. 98-99; AKKr. 567/113, s. 12-14 (II-go liczbowania; oblata z 1682 r.); BSt., rps 209/753, k. 81v.; BSt., rps 141/I/579, s. 171-173 (oblata z 1741 r.).

²¹⁰ BSt. 141/I/579, s. 178-181 (oblata z 1741 r.).

- 1633 r. – Jan Bogucki zabezpieczył 2.200 zł na rzecz klasztoru z dóbr Bylic i Rogóżno;
- 1634 r. – Grzegorz Jasieniecki legował 1.000 zł;
- 1637 r. – Zofia Reznowa (Rozenowa) zabezpieczyła 1.000 zł z dóbr Wojutyce, 7% odsetkami²¹¹;
- 1638 r. – Marcin Czyżowicz, proboszcz z Rumni, legował 300 na kościół św. Anny i 200 zł na kościół św. Mikołaja;
- 1647 r. – Anna Korzewska zapisała klasztorowi 1.000 zł;
- 1669 r. – Błażej Szpelner zapisał klasztorowi część gruntu koło Czapel;
- 1674 r. – Stanisław Dębowski legował 4.000 zł;
- 1686 r. – Barbara Gór ajewska legowała 4.000 zł;
- 1694 r. – Jan Siedlecki zabezpieczył 1.000 zł na dobrach Słochynie;
- 1693 r. – Izabella Tyszkiewicz w testamencie z 18 I 1693 zabezpieczyła 140 zł rocznie ze swoich dóbr; w 1697 r. zapisem jej sukcesorki, siostry Zofii Anny Dąmbskiej, kwotę tą zwiększono o 10 zł²¹²;
- 1699 r. – Zofia Anna Dąmbska legowała testamentem z 25 VII 1699 r. 6.000 zł²¹³;
- 1694 r. – Michał i Anna Chłopiccy legowali 3.000 zł;
- 1700 r. – Samuel Lipski legował 4.000 zł;
- 1705 r. – Borysławscy zabezpieczyli na dobrach Laszki Murowane 1.000 zł, 7% odsetkami;
- 1715 r. – Aleksander Lipski z Lipia legował 6.000 zł;
- 1728 r. – Lisowscy zabezpieczyli na dobrach Sadkowice i Czaple 4.000 zł, 7% odsetkami;
- 1730 r. – Andrzej Otock i zabezpieczył 1.000 zł, 7% odsetkami, na dobrach Stubno;
- 1733 r. – Stanisław Brześciański zabezpieczył 15.000 zł, 7% odsetkami;
- 1741 r. – Potoccy zabezpieczyli 12.000 zł na dobrach Sośnica;
- 1757 r. – Jan Borzęcki zabezpieczył na Czaplach 5.000 zł;
- 1769 r. – Piotr Witkowski legował 6.000 zł;
- 1769 r. – Jan Borzęcki zabezpieczył na Czaplach 16.468 zł;
- 1772 r. – Józef Rytarowski zabezpieczył 1.500 zł na Rytarowicach (Rajtarowicach);
- 1774 r. – Józef Stadnicki zabezpieczył na Niemirowie 2.200 zł²¹⁴.

---

²¹¹ AGAD, Zbiór Czołowski, sygn. 637, k. 19-21.

²¹² AKKr. 567/113, s. 255-259 (odpis). Oryginał: CPAH 181/II/210.

²¹³ Tamże, s. 25.

Aneks III. Wykaz przeorów klasztoru w Sądziowicach oraz stan osobowy klasztoru w latach 1603-2015²¹⁵

Przeor	Rok	Liczba zakonników
Bartłomiej Przyworski (Przeworscensis) ²¹⁶ ,	1603 ²¹⁷	3
Adam z Poznania (Posnaniensis)	1608 ²¹⁸	
Krzysztof Malik z Poznania (Christophorus Posnaniensis)	1613 ²¹⁹	
Paweł z Poznania	odwołany w 1616 ²²⁰	
Łukasz Wortonius	1616 ²²¹	4
Dominik Jasieniecki	1619 ²²² -1622 ²²³	
Szymon Czelada (Czelacki, Celadius)	1622 ²²⁴ -1623 ²²⁵	
Cyryl Chełmski (Culmensis)	1624 ²²⁶ -1626 ²²⁷	
Dominik Jasieniecki	1629 ²²⁸	
Mikołaj Kurdystowski	1630 ²²⁹	
Fulgentius Duracz (-1648 ²³⁰)	1632-1634 ²³¹	9
Jakub Wąchocki (Wąhocius)	1635 ²³²	11
Dionizy Niwiński	1638 ²³³	13

²¹⁴ Informacje o nadaniach, o ile nie zaznaczono inaczej, pochodzą z CPAH 146/20a/51, s. III; AKKr. 105/484, s. 32-36. Zob. też AKKr. 567/113, s. 168-265 (II-go liczbowania); AKKr. 107/A100, s. 371-375, 385-386.

²¹⁵ Nie we wszystkich przypadkach udało ustalić się stan osobowy klasztoru, nazwisko przeora lub dokładne daty sprawowania przez niego funkcji. W XVII-XVIII w. najczęściej podana jest jedynie data wprowadzenia przeora na podst. akt kapituł prowincjonalnych.

²¹⁶ AKKr. 567/113, s. 28 (II-go liczbowania).

²¹⁷ AKKr. 93, k. 3v.

²¹⁸ AKKr. 93, k. 11r.

²¹⁹ AKKr. 93, k. 23r.

²²⁰ Tamże, k. 24v. Karnie usunięty z kapituły w 1616.

²²¹ Tamże, k. 28r.

²²² Tamże, k. 36v.

²²³ Tamże, k. 38v.

²²⁴ Tamże, k. 45v.

²²⁵ AKKr. 567/113, s. 63.

²²⁶ Tamże, s. 64.

²²⁷ AKKr. 93, k. 56v.

²²⁸ Tamże, k. 66v.

²²⁹ Tamże, k. 72v.

²³⁰ AKKr. 93, k. 167v.

²³¹ Tamże, k. 77v.

²³² AKKr. 93, k. 93r.

²³³ Tamże, k. 104r., 109r.; AKKr. 568/373, s. 73.

Stanisław Pachowski	1641 ²³⁴	10
Stanisław Torski	1643 ²³⁵	
Jan Będkowski	1644 ²³⁶	14
Dominik Albinowski (Albinus)	1649 ²³⁷	8
Karol Klekocki	1655 ²³⁸	10
Blasius Pacostius	1659 ²³⁹	7
Władysław Płoniński	1660 ²⁴⁰	
Didacus Tesnarowicz	1664 ²⁴¹	9
Jan Deodatus Kruszelnicki (Krusielnicki)	1667 ²⁴²	10
Antoni Brzoski	1671 ²⁴³	
Teodor Kociszowski	1687 ²⁴⁴	ok. 10
Albert Leszczyński	1691 (wybrany ponownie) ²⁴⁵	
Michał Czemecki	1693 ²⁴⁶ -1695 ²⁴⁷	
Teodor Kociszowski	1697 ²⁴⁸ -1701 ²⁴⁹	
Spiridon Sznel (-1726)	1701 ²⁵⁰	
Archangelus Sowiński	1705 ²⁵¹	
Tomasz Odyniec	1708 ²⁵² -1710 ²⁵³	
Kazimierz Dobrzycki	1714 ²⁵⁴	
Tomasz Rokicki	1717 ²⁵⁵	
Józef Łukaszewski	1720 ²⁵⁶ -1721 ²⁵⁷	

²³⁴ AKKr. 93, k. 117v.

²³⁵ AKKr. 567/115, s. 65 (II-go liczbowania); AKKr. 93, k. 123r.

²³⁶ Tamże, k. 135r.

²³⁷ AKKr. 93, k. 160v.; AKKr. 567/113, s. 66 (II-go liczbowania).

²³⁸ AKKr. 93, k. 180 v.

²³⁹ Tamże, k. 190r.; AKKr. 567/113, s. 69 (II-go liczbowania).

²⁴⁰ Tamże.

²⁴¹ AKKr. 93, k. 203v.

²⁴² Tamże, k. 213v., 219r.

²⁴³ AKKr. 567/113, s. 70 (II-go liczbowania).

²⁴⁴ J. M. Giżyccki, *Z przeszłości karmelitów na Litwie i Rusi*, cz. 2, s. 36; M. Kociubiński, *Biogramy*, s. 288.

²⁴⁵ AKKr. 153/370, s. 17.

²⁴⁶ Tamże, s. 135.

²⁴⁷ Tamże, s. 156.

²⁴⁸ Tamże, s. 33.

²⁴⁹ Tamże, s. 52.

²⁵⁰ Tamże, s. 55.

²⁵¹ Tamże, s. 79; AKKr. 567/113, s. 14 (I-go liczbowania).

²⁵² AKKr. 153/370, s. 95.

²⁵³ Tamże, s. 115.

²⁵⁴ Tamże, s. 123.

²⁵⁵ Tamże, s. 161.

Franciszek Wolski	1725-1733 ²⁵⁸	10
Wacław Grylewski	1736 ²⁵⁹	
Kazimierz Barszczewski	1737 ²⁶⁰	
Marcin Rubczyński	1738 ²⁶¹ -1742 ²⁶²	
Tadeusz Kucharski	1743 ²⁶³	
Manuel Pawłowski	1744-1746 ²⁶⁴	
Michał Pieszcycki	do 1755 ²⁶⁵	
Marian Szuszkowski	1755 ²⁶⁶	
Brokard Modzelewski	1775 ²⁶⁷	
Klemens Drohojowski	ok. 1766-1780 ²⁶⁸	14
Michał Olizański	1780 ²⁶⁹	
Bruno Letfucz (Letwucz?)	1779 ²⁷⁰	12
Wiktor Klimkiewicz	1809; 1816-1819 ²⁷¹	7 (1809); 8 (1816); 7 (1817); 8 (1819)

²⁵⁶ Tamże, s. 176.

²⁵⁷ AKKr. 567/113, s. 82 (II-go liczbowania).

²⁵⁸ Tamże, s. 14 (I-go liczbowania), 84, 233 (II-go liczbowania).

²⁵⁹ Tamże, s. 112-113 (II-go liczbowania).

²⁶⁰ Tamże, s. 86 (II-go liczbowania).

²⁶¹ Tamże; W. K o l a k, *Rubczyński Marcin*, [w:] *PSB*, t. 32, Wrocław – Warszawa – Kraków 1989, s. 561-562.

²⁶² Tamże, s. 14 (I-go liczbowania).

²⁶³ Tamże, s. 90 (II-go liczbowania).

²⁶⁴ Tamże, s. 91 (II-go liczbowania).

²⁶⁵ Tamże, s. 92 (II-go liczbowania).

²⁶⁶ Tamże, s. 92-93 (II-go liczbowania).

²⁶⁷ BSt. 141/I/579, s. 183.

²⁶⁸ AKKR. 568/373, s. 75.

²⁶⁹ AKKr. 570/369, s. 285.

²⁷⁰ AKKr. 573/A143, k. luźna nlb.; W. C h o t k o w s k i, *Historia polityczna kościoła w Galicyi za rządów Maryi Teresy*, t. 2, Kraków 1909, s. 512.

²⁷¹ *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini Anno 1810*, [S. 1. 1809], s. 42-43; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini Anno 1817*, [S. 1. 1816], s. 27; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini Anno 1818*, [S. 1. 1817], s. 41-42; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini Anno 1820*, [S. 1. 1819], s. 43-44; *Schematismus des Königreiches Galizien und Lodomerien Für das Jahr 1820*, Lemberg [1819], s. 533.

Andrzej Awelin Bielecki	1820-1824 ²⁷²	10 (1822) ²⁷³ ; 13 (1822); 15 (1823); 7 (1824)
Mikołaj Guzikowski	1825-1828 ²⁷⁴	4 ²⁷⁵ lub 12 ²⁷⁶
Archangelus Czuptan	1832 ²⁷⁷ -1837 ²⁷⁸	3
Andrzej Awelin Bielecki (1786-1861) ²⁷⁹	1837-1845 ²⁸⁰ ;	5 (1837);

²⁷² *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini Anno 1821*, [S. l. 1820], s. 42; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini Anno 1823*, [S. l. 1822], s. 36; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini Anno 1824*, [S. l. 1823], s. 44; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini Anno 1825*, [S. l. 1824], s. 46.

²⁷³ Zob. AAPrz 1653, s. 55-73.

²⁷⁴ *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini Anno 1826*, [S. l. 1825], s. 50; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini Anno 1827*, [S. l. 1826], s. 40; AAPrz 1653, s. 171-213.

²⁷⁵ Wg szematyzmów diecezji przemyskiej na 1826 i 1827 r.

²⁷⁶ Wg wizytacji z 1825 r. w: AAPrz 1653, s. 75-79.

²⁷⁷ AKKr. 573/A143, k. luźna nlb.

²⁷⁸ AAPrz 1653, s. 291-295; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini Anno 1832*, Premisliae [1832], s. 18; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini Anno Salutis 1834*, Premisliae [1833], s. 69; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini in annum 1835*, Premisliae 1835, s. 23; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini in annum Domini 1836*, Premisliae 1836, s. 71; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini in annum 1837*, Premisliae 1837, s. 74.

²⁷⁹ AKKr. 161/451, s. 238-239.

²⁸⁰ AAPrz 1653, s. 305; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini in annum 1838*, Premisliae 1837, s. 68; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini in annum 1839*, Premisliae 1838, s. 60; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini in annum 1840*, Premisliae 1839, s. 65; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini in annum 1841*, Premisliae 1840, s. 71; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini in annum 1842*, Premisliae 1842, s. 78; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini pro Anno 1845*, Premisliae 1844, s. 83; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini pro Anno Domini 1846*, Premisliae 1845, s. 85.

	1853-1861 ²⁸¹	6 (1838); 5 (1839); 7 (1840); 5 (1841); 4 (1844-1845); 3 (1853); 4 (1855-1856); 6 (1857-1859); 6 ²⁸² lub 7 ²⁸³ (1859-1861)
Ludwik Zieliński	1862-1866 ²⁸⁴	4 ²⁸⁵ lub 5 ²⁸⁶
Gabriel Kowalczyk	1867-1869 ²⁸⁷	5

²⁸¹ *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini pro anno Domini 1853*, Premisliae 1853, s. 92; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini pro Anno Domini 1855*, Premisliae 1855, s. 97; *Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1856*, Lemberg [1855], s. 192; *Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1857*, Lemberg [1856], s. 192; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini pro Anno Domini 1857*, Premisliae 1857, s. 88; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini pro Anno Domini 1858*, Premisliae 1858, s. 86; *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Premisliensis tum Saecularis tum Regularis Ritus Latini pro Anno Domini 1859*, Premisliae 1859, s. 83; *Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1859*, Lemberg [1858], s. 232.

²⁸² Wg *Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1860*, Lemberg [1859], s. 235; *Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1861*, Lemberg [1860], s. 350; *Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1862*, Lemberg [1861], s. 365.

²⁸³ Wg *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1860*, Jasło 1860, s. 92-93; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1862*, Jasło 1861, s. 96.

²⁸⁴ *Handbuch des Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1863*, Lemberg [1862], s. 374; *Handbuch des Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1865*, Lemberg [1864], s. 394; *Handbuch des Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1866*, Lemberg [1865], s. 405.

²⁸⁵ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1866*, Jasło 1865, s. 179; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1867*, Jasło 1866, s. 179. Tak też P. P. G a c h, *Struktury i działalność duszpasterska zakonów męskich na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska w latach 1773-1914*, Lublin 1999, s. 488.

²⁸⁶ Wg szematyzmów galicyjskich. Zob. przyp. 281.

²⁸⁷ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1868*, Jasło 1867, s. 183; AKKr. 573/A143, k. luźna nłb.

Bernard Papiesz	1869-1871 ²⁸⁸	5
Gabriel Kowalczyk	1871-1875 ²⁸⁹	5
Juliusz Czastek	1876-1877 ²⁹⁰	5
Damian Wronka	1878 ²⁹¹	5
Ludwik Zieliński	1879-1880 ²⁹²	5
Gabriel Kowalczyk	1881 ²⁹³	5
Bernard Papiesz	1882-1884 ²⁹⁴	4 ²⁹⁵ lub 5 ²⁹⁶
Walerian Wierzbicki	1885 ²⁹⁷	4 ²⁹⁸ lub 5
Bernard Papiesz	1886 ²⁹⁹	5
J. Gierczuszkiewicz	1887-1889 ³⁰⁰	5

²⁸⁸ *Galizisches Provinzial-Handbuch für das Jahr 1869*, Lemberg [1868], s. 324; *Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielk. księstwem krakowskim Na Rok 1870*, Lwów 1870, s. 332; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1871*, Lwów 1871, s. 335.

²⁸⁹ *Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkim księstwem krakowskim Na Rok 1872*, Lwów 1872, s. 320; *Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkim księstwem krakowskim Na Rok 1873*, Lwów 1873, s. 319; *Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkim księstwem krakowskim Na Rok 1875*, Lwów 1875, s. 345; CPAH 146/20a/51, s. 73.

²⁹⁰ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkim księstwem krakowskim Na Rok 1876*, Lwów 1876, s. 352; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkim księstwem krakowskim Na Rok 1877*, Lwów 1877, s. 340.

²⁹¹ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1878*, Lwów 1878, s. 324.

²⁹² *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1879*, Lwów 1879, s. 314; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1880*, Lwów 1880, s. 318.

²⁹³ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1881*, Lwów 1881, s. 320.

²⁹⁴ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1882*, Lwów 1882, s. 322; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1883*, Lwów 1883, s. 326; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1884*, Lwów 1884, s. 304.

²⁹⁵ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1885*, Jasło 1884, s. 237.

²⁹⁶ Wg szematyzmów galicyjskich. Zob. przyp. 289.

²⁹⁷ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1885*, Lwów 1885, s. 304.

²⁹⁸ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1886*, Jasło 1885, s. 237.

²⁹⁹ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1886*, Lwów 1886, s. 304.

³⁰⁰ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1887*, Lwów 1887, s. 304; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1888*, Lwów 1888, s. 304; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1889*, Lwów 1889, s. 336.

Julian Czastek	1890-1894 ³⁰¹	5 ³⁰² lub 3 (1893-1894) ³⁰³
Wincenty Jarosiński	1895-1896 ³⁰⁴	5 ³⁰⁵ lub 4 ³⁰⁶
Feliks Kostański	1896 ³⁰⁷	4
Feliks Kostański lub Mateusz Cholewa ³⁰⁸	Kostański 1897-1899 ³⁰⁹ Cholewa 1897-1898 ³¹⁰	3 (1897- 1899) ³¹¹

³⁰¹ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1890*, Lwów 1890, s. 336; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1892*, Lwów 1892, s. 336; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1893*, Lwów 1893, s. 336; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1894*, Lwów 1894, s. 336.

³⁰² Tamże; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1891*, Premisliae 1890, s. 231; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1892*, Jasło 1891, s. 219; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1893*, Jasło 1892, s. 219.

³⁰³ Wg *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1894*, Jasło 1893, s. 219; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1895*, Jasło 1894, s. 219.

³⁰⁴ AKKr. 574/324, s. 5; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1895*, Lwów 1895, s. 336; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1896*, Lwów 1896, s. 336.

³⁰⁵ Wg ww. szematyzmów galicyjskich z 1895-1896 r.

³⁰⁶ Wg *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1896*, Premisliae 1895, s. 213.

³⁰⁷ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1897*, Premisliae 1896, s. 213.

³⁰⁸ Począwszy od 1896 r. występują duże nieścisłości pomiędzy szematyzmami diecezji przemyskiej a szematyzmami galicyjskimi nie tylko w kwestii stanu osobowego klasztoru, co zdarzało się już wcześniej, lecz także w kwestii osoby przeora. Według szematyzmów galicyjskich przeorem w l. 1897-1899 był o. Feliks Kostański (wszystkich zakonników było 3), a wg szematyzmów diecezji przemyskiej przeorem w l. 1897-1898 był o. Mateusz Cholewa (stan osobowy – 5 w 1897, 4 w 1898). Podobnie w r. 1900: wg szematyzmu diecezjalnego przeorem był o. Maksymilian Kopytkowski, a wg szematyzmu galicyjskiego o. Mateusz Cholewa.

³⁰⁹ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1897*, Lwów 1897, s. 336; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1898*, Lwów 1898, s. 402; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1899*, Lwów 1899, s. 402.

³¹⁰ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1898*, Premisliae 1897, s. 213; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1899*,

		lub 5 (1897) i 4 (1898- 1899) ³¹²
Maksymilian Kopytkowski	1899-1905 ³¹³ lub 1901-1907 ³¹⁴	4 (1899-1900); 3 (1901- 1902) ³¹⁵ ; 4 (1903) ³¹⁶ ; 3 (1904- 1905) ³¹⁷
Mateusz Cholewa	1900 ³¹⁸	3
Florian Bułkowski	1906-1908 ³¹⁹ lub 1908-1910 ³²⁰	5 ³²¹ lub 3 (1906-1907); 2 (1908); 4 (1910) ³²²

Premislae 1898, s. 213; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1900*, Premislae 1899, s. 217.

³¹¹ Wg szematyzmów galicyjskich z l. 1897-1899. Zob. przyp. 306.

³¹² Wg szematyzmów diecezji przemyskiej z l. 1897-1899. Zob. przyp. 307.

³¹³ Wg *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1900[-1906]*, Premislae 1899[-1905], s. 217. Zob. też AKKr. 574/324, s. 4

³¹⁴ Wg *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1901*, Lwów 1901, s. 402; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1905*, Lwów 1905, s. 426; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1906*, Lwów 1906, s. 435; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1907*, Lwów 1907, s. 435.

³¹⁵ Zob. ww. szematyzmów diecezji przemyskiej na l. 1899-1902.

³¹⁶ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1904*, Premislae 1903, s. 230.

³¹⁷ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1905*, Premislae 1904, s. 230; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1906*, Premislae 1905, s. 230.

³¹⁸ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1900*, Lwów 1900, s. 402.

³¹⁹ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1907*, Premislae 1906, s. 230; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1908*, Premislae 1907, s. 231; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1909*, Premislae 1908, s. 231.

³²⁰ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1908*, Lwów 1908, s. 435; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1910*, Lwów 1910, s. 477.

³²¹ Według ww. szematyzmów galicyjskich na l. 1908-1910.

Marcin Maciak (1873-1922)	1909-1910 ³²³	3
Marcin Maciak ³²⁴ , Stanisław Walczak (1882-1929) ³²⁵	1911	3 ³²⁶ lub 5 ³²⁷
Augustyn Zdun (1888-?)	1912-1913 ³²⁸	5
Marcin Maciak	1914-1915 ³²⁹	5 ³³⁰ lub 2 ³³¹
Franciszek Bizsak (-1951)	1916 ³³² ; 1925 ³³³	3
Stanisław Walczak	1926-1927 ³³⁴	2
Stefan Brniak (1890-1957)	1928-1935 ³³⁵	2
Franciszek Bizsak	1937 ³³⁶	4 ³³⁷ lub 6 ³³⁸
Tadeusz Hilarion Grela	1937-1946 ³³⁹	4 (1937);

³²² Wg ww. szematyzmów diecezji przemyskiej z l. 1907-1908

³²³ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1910[-1911]*, Premisliae 1909[-1910], s. 241.

³²⁴ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1912*, Premisliae 1911, s. 245.

³²⁵ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1911*, Lwów 1911, s. 498.

³²⁶ Według szematyzmu diecezjalnego na 1912 r. z 1911 r. Zob. przyp. 321.

³²⁷ Według szematyzmu galicyjskiego z 1911 r. Zob. przyp. 322.

³²⁸ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1912*, Lwów 1912, s. 497; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1913*, Lwów 1913, s. 552.

³²⁹ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1914*, Lwów 1914, s. 553; AKKr. 577/333, s. 364.

³³⁰ Wg *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi Z Wielkim Księstwem Krakowskim Na Rok 1914*, Lwów 1914, s. 553.

³³¹ Wg *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1914*, Premisliae 1913, s. 220.

³³² *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1917*, Premisiliae 1916, s. 208-209; *Nowy przeor oo. Karmelitów, „Ilustrowany Kuryer Codzienny” 6 I 1915, r. 7, nr 5, s. 4.*

³³³ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1925*, Premisliae 1925, s. 149.

³³⁴ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1927*, Premisliae 1927, s. 168.

³³⁵ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1928*, Premisliae 1928, s. 182; AKKr. 573/A143, k. luźna nlb.; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1935*, Premisliae 1935, s. 90.

³³⁶ *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1937*, Premisliae 1937, s. 188.

³³⁷ Wg katalogu karmelitańskiej prowincji św. Józefa w Polsce, cyt. za: P. S. Ź u k, *Sąsadowice 1939-1945*, s. 12.

³³⁸ Według szematyzmu diecezji przemyskiej z 1937 r. Zob. przyp. 333.

(1905-1963)		2 (1939-1946)
Zbigniew Czerwień	2011-2015 ³⁴⁰	3
Roman Dąbrowski	2015-	3

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu

rps 157: Iura ecclesiarum et beneficiorum solius decanatus samboriensis in visitatione generali ... D. Christophori Ioanni Szembek...

rps 1653: Akta parafii Sąsiadowice 1782–1844.

mps bsygn.: Kociubiński, Mieczysław, Księża diecezji przemyskiej obrządu ła cińskiego, t. 1: Od początku diecezji do I rozbioru Polski, cz. 1: Biogramy, Jarosław 1960.

Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa

Metryka Koronna 71, k. 156r.-158v.: Confirman[tur] hae[c] Herburtom & Fredrussom sup[ra] villas aliquas.

Metryka Koronna 111, k. 233v.–237v.: Nicolaus Herburth Capitaneus Leopoliensis Ioanni Herburth Castellano Leopoliensis debitu[m] inscribit.

Metryka Koronna 161, k. 4: Curatores G[e]n[er]oso Erasmo Alberto Herbulth assignantur.

Metryka Koronna 166, k. 137: G[e]n[er]oso Erasmo Alberto Herbulth curatores assignantur.

Zbiór Czołowskiego, sygn. 637, k. 19-21: Zapis sumy na wsi Wojtycze przez Zofię Rozenową kl. karmelitów w Sąsiadowicach.

Archiwum Karmelitów na Piasku w Krakowie

rps 90/254: Liber originalis beneficiorum, privilegiorum et fundationum omnium conventum et monasteriorum fratrum Beatissimae Mariae Virginis de Monte Carmel in provinciae Poloniae ..., 1624-2 poł. XVII w.

rps 93/619: Akta kapituł prowincjalnych, sesje definitorów prowincji, kopie pism generała zakonu, 1603-7 XI 1667.

rps 105/484: Descriptio status negotiorum omnium conventuum Carmelitarum Calceatorum in Galicia per subsignatum post resignationem officii procuratoriatu[s]..., ok. 1789.

---

³³⁹ P. S. Ż u k, *Sąsiadowice 1939-1945*, s. 12-13.

³⁴⁰ Strona internetowa Karmelitów w Sąsiadowicach, zakładka *Historia*: http://www.nowa.sasiadowice.karmelici.pl/?page_id=18; dostęp online: 25.08.2015.

- rps 106/A165: Korespondencja prokuratora prowincji... [m.in. do klasztoru w Sasiadowicach 1927-1930].
- rps 107/A100: Odezwy i pisma prowincjała do klasztorów; Wykazy fundacji mszalnych i pisma w sprawach fundacji mszalnych prowincjała i kurii generalnej w Rzymie do klasztorów ... [m.in. do klasztoru w Sasiadowicach 1918-1920]; Notatki przedstawiające sytuację klasztorów w Bołszowcach, Lwowie, Rozdole i Sasiadowicach w okresie okupacji (ok. 1943); Odezwy i zarządzenia władz świeckich w różnych sprawach 1848-1864.
- rps 153/370: *Conventus S. Annae. Actus capitularis provinciae Rusiae, 1690-1720.*
- rps 567/113: *Collectorum collecta sive registrum omnium transactionum...* [dot. klasztoru w Sasiadowicach, 1746, kopiarz przywilejów i zapisów z l. 1591-1781].
- rps 568/373: Inwentarz klasztoru w Sasiadowicach, 1766-1790.
- rps 569/602: Inwentarz kościoła pod wezwaniem św. Anny oo. Karmelitów w Sasiadowicach..., VII 1943.
- rps 570/369: *Liber crescentiarum sub felicissimis auspiciis admodum Reverendi Patris Michaelis Pieszycy sacrae theologiae magistri et doctoris Roksolanae s. Joseph provinciae prioris provincialis et regimine Magistri Reverendis Patris Mariani Szuszkowski custodis, prioris conventus s. Annae, 1758-1780.*
- rps 573/A143: Akta majątkowe i gospodarcze klasztoru oo. Karmelitów w Sasiadowicach, 1799-1945.
- rps 574/324: *Elenchus missarum fundatarum in conventu Sasiadowicensi...*, 1896-1931.

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie

- fond 146, dział 20a, rps 51: Inwentarz klasztoru OO. Karmelitów w Sasiadowicach spisany w 1871 roku.
- fond 181, dział II, rps 210, k. 24-30: Testament Zofii Anny Dąbskiej, 1699. Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka, Dział Rękopisów
- fond 5, dział I, rps 3262: Akta różne, 1400-1785.
- fond 5, dział I, rps 4432: Papiery odnoszące się do rodziny Daniłowiczów.
- fond 141, dział I, rps 579: Akta i inwentarze różnych kościołów małopolskich XVII-XIX w. Lit. S.
- fond 141, dział III, rps 346: Materiały rodzinno-majątkowe Mniszchów, XVI+XIX w.
- fond 209, rps 753: Genealogiczne i heraldyczne notatki dot. Bobowskich, Herbutów, Korybutów, Koniecpolskich, Karnickich, Komarowskich, Sarneckich i in. XIX w.

Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Dział Rękopisów

rps 3107: Notaty i wypisy dotyczące rodu Herburtów.

rps 2689: Archiwum Mniszchów. Listy różnych osób z lat 1713-1782. Lit. Bie-Bu.

Zbiory prywatne autorki

Smereka, Józef, Ojcowizna, Wrocław 1996 (maszynopis).

Żuk, Piotr Serapion, Sasiadowice 1939-1945, Wrocław 1990 (maszynopis).

Źródła internetowe

Strona internetowa (nieoficjalna) Gminy Mietków, zakładka Pomóż w odbudowie kościoła w Sasiadowicach: <http://gminamietkow.republika.pl/sasiadowice.html>

Strona internetowa Klasztoru OO. Karmelitów w Sasiadowicach: www.sasiadowice.karmelici.pl

Strona internetowa Polskiej Prowincja Zakonu OO. Karmelitów: www.karmelici.pl

Literatura

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie, red. X. Liske, t. 13, Lwów 1888, t. 14, Lwów 1889; t. 16, Lwów 1894, t. 18, Lwów 1903; t. 19, Lwów 1906.

Annales Ingolstadiensis Academiae, red. V. Rotmar, J. Engerd, J. Mederer, ps 2, Ingolstadt 1782.

Augustyn M., *Dwór w Ustianowej Górnej*, „Bieszczad”, 1998, nr 5, s. 15-16.

Betlej A., *Kościół pw. św. Anny i klasztor oo. Karmelitów w Sasiadowicach*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego*, t. 5, red. J. K. Ostrowski, Kraków 1997, s. 225-248.

Bielski M., *Kronika Polska*, Kraków 1597.

Błażkiewicz H., *Szkolnictwo parafialne w diecezji przemyskiej w latach 1636-1757 w świetle wizytacji biskupich*, „Nasza Przeszłość”, 1976, t. 46, s. 153-206.

Boniecki A., *Herbarz Polski*, t. 2, Warszawa 1900.

Borawska. T., Rietz H., *Losy biblioteki klasztornej kartuzów kaszubskich na tle dziejów kartuzji Paradisi Beatae Mariae*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, R. 43, 1993, s. 15-35.

Budzyński Z., *Dzieje opieki społecznej w ziemi przemyskiej i sanockiej (XV-XVIII w.)*, Przemyśl 1987.

Bullarium Carmelitanum: plures complectens summorum pontificum constitutiones ad ordinem fratrum beatissimae, semper[ue] virginis Dei genitricis Mariae de Monte Carmelo spectantes, ps 2, Romae 1718.

Chodyncki. I., *Wiadomość historyczna o fundacjach klasztorów zakonu karmelitańskiego*, Lwów 1846.

- Chotkowski W., *Dzieje klasztorów i monasterów galicyjskich w czasach rozbiorowych. Część I. Zakony doszczętnie zniesione*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU”, 1916, t. 21, nr 6, s. 26-40.
- Chotkowski W., *Historia polityczna kościoła w Galicyi za rządów Maryi Teresy*, t. 2, Kraków 1909.
- Ciechanowicz J., *Rody Rycerskie Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. 5, Rzeszów 2001.
- Commentationes historicae: almae matri Studiorum Bononiens novem saecula feliciter celebranti ab Universitate Iagellonica Cracoviensi oblatae, red. S. Cynarski, Warszawa – Kraków 1988.
- Czawaga K., *Wizerunek św. Anny powrócił do Sąsiadowic*, „Kurier Galicyjski”, 31 VII-16 VIII 2012, nr 14 (162), s. 15.
- Dąbrowski J., *Wielka Wojna*, t. 1, Warszawa 1937.
- Długosz J., *Latyfundia Lubomirskich w XVII wieku*, Opole 1997.
- Dodatek do Gazety Lwowskiej: doniesienia urzędowe, 1813, nr 41.
- Drohojowski J., *Kronika Drohojowskich*, Kraków 1904.
- Dziedzicki L., „Sąsiadowice”, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 10, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1889, s. 363-364.
- Franczyk-Cegła A., *Fragmety księgozbioru OO. Karmelitów w Sąsiadowicach w zbiorach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, „Hereditas Monasteriorum”, R. 6, 2015, s. 251-290.
- Gach P. P., *Struktury i działalność duszpasterska zakonów męskich na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska w latach 1773-1914*, Lublin 1999.
- Galizisches Provinzial-Handbuch für das Jahr 1869, Lemberg [1868].
- Gazeta Lwowska, 18 XI 1909.
- Gil C., *Czterysta lat Karmelitów bosych w Polsce (1605-2005)*, [w:] *Karmelici bosy w Polsce 1605-2005. Księga jubileuszowa*, red. tenże, Kraków 2005.
- Giżycki J. M., *Z przeszłości karmelitów na Litwie i Rusi*, cz. 1-2, Kraków 1918.
- Grotto dell'Ero L., *Della Università di Padova, cenni ed iscrizioni*, Padova 1841.
- Handbuch des Leberger Statthalterei-Gebietes in Galizien für das Jahr 1856 [-1863, 1865-1866], Lemberg [1855-1865].
- Hildebrandt A., *Wiadomości niektóre o dawniejszym archidiaconacie pomorskim a teraz znacznej części diecezji chełmińskiej*, Pelplin 1865.
- Jabłonowski A., *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. 7. Ziemie ruskie. Ruś Czerwona. Cz. 1*, Warszawa 1902.
- Jasmanicki J., *Theses Physicae...*, Heidelberg 1594.
- Kolak W., *Karmelici w Polsce*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin 2000, szp. 811-812.
- Kolak W., *Rubczyński Marcin*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 32, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1989, s. 561-562.

- Kuczera A., *Samborszczyzna: ilustrowana monografia miasta Sambora i ekonomji samborskiej*, Sambor 1935.
- Kuropatnicki E. A., *Geografia albo dokladne opisanie królestw Galicyi i Lodomeryi*, Przemysł 1786.
- Lewin R., [relacja z przeżyć wojennych], [w:] *Dzieci Holocaustu mówią...*, red. W. Śliwkowska, J. Ficowski, Warszawa 1993, s. 171-176.
- Łaszczynska O., *Ród Herburtów w wiekach średnich*, Poznań 1948.
- Łoziński W., *Prawem i lewem: Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku*, t. 2, Lwów 1904.
- Motyka G., *Ukraińska partyzantka 1942-1960*, Warszawa 2006.
- Motylewicz J., *Straty i zniszczenia wojenne oraz klęski elementarne w miastach ziemi przemyskiej i sanockiej w pierwszej połowie XVIII wieku*, „Studia Przemyskie”, R. 1, 1993, s. 71-84.
- Niesiecki K., *Herbarz Polski*, t. 4, Lipsk 1839.
- Nowy przeor oo. Karmelitów*, „Ilustrowany Kurjer Codzienny” 6 I 1915, r. 7, nr 5, s. 4.
- Pietruszka A., *Klasztor oo. Karmelitów w Sąsiadowicach*, „Kurier Galicyjski”, 29 VIII-15 IX 2014, nr 16 (212), s. 24-25.
- Potocki M., *Sprawozdanie Mieczysława Potockiego, konserwatora budowli i pomników wschodniej Galicyi*, „Biblioteka Ossolińskich”, 1866, t. 8, s. 342-377.
- Prawa, *Konstytucje y Przywileje Królestwa Polskiego, y Wielkiego Xięstwa Litewskiego...*, vol. 4, Warszawa 1737.
- Sacharinus, Stanislaus, *Descriptio duorum certaminum, quae ... Sigismundi regis Poloniae milites cum Petro Ion Palatino Moldaiae, & cum eius exercitibus ... habuerunt*, [Cracoviae 1531].
- Sarna W., *Dzieje Dyecezyi Przemyskiej obrządku łac. Cz. 1, Episkopat przemyski o. ł.*, Przemysł 1902.
- Schematismus universi venerabilis cleri dioeceseos Premisliensis tum saecularis tum regularis ritus Latini anno 1810*, [1817-1818, 1820-1821, 1823-1827, 1832-1833, 1835-1842, 1845-1846, 1853, 1855-1859, 1896-1906, 1908-1910, 1912, 1914, 1917, 1925, 1927-1928, 1935, 1937], [s. 1. 1809-1826; Premisliae 1832-1859, 1895-1905, 1908-1911, 1913, 1916, 1925, 1927-1928, 1935, 1937].
- Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro Anno Domini 1860*. [1862, 1866-1868, 1884, 1892-1895, 1898, 1904], Jasło 1860; [1862-1868, 1884, 1891-1894, 1897, 1903].
- Seriewicz A., *Xiężyc Mistyczny...*, Lwów 1726.
- Siekierka S., Komański H., Bulzacki K., *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie lwowskim 1939-1947*, Wrocław 2006.
- Skorowidz dóbr tabularnych w Galicyi z W. Ks. Krakowskim*, Lwów 1910.

- Słotwiński K., *Wiadomość o Piotrze Pawle Berezowskim*, „Czasopismo Naukowe od Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich wydawane”, 1834, t. 7, s. 178-182.
- Smagacz A., *Rozwój i podział Prowincji Polskiej Karmelitów Bosych w XVIII wieku*, [w:] *Cztery wieki Karmelitów Bosych w Polsce (1605-2005)*, red. A. Ruszała, Kraków 2005.
- Spierski Z., *Kampania obertyńska 1531 roku*, Warszawa 1962.
- Stachowicz J., *Miniony czas. Wspomnienia nauczyciela*, Kraków 1994.
- Status scholarum nationarum in dioecesi Premisliensi ritus latini anno 1833, [Premisliae] 1833.
- Sulmierski F., *Czaple*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1, red. tenże, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1975, s. 733.
- Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1871[-1873, 1875-1884, 1886-1890, 1892-1901, 1905-1908, 1910-1914], Lwów 1871[-1901, 1905-1908, 1910-1914].
- Tomasz z Akwinu od św. Ignacego, *Anna święta z świętym Joachimem...*, Lwów 1756.
- Tyszkiewicz E., *Groby rodziny Tyszkiewiczów*, Warszawa 1873.
- Urzednicy województwa ruskiego XIV-XVIII wieku*, red. K. Przyboś, Wrocław 1987.
- Waligórski F., *Historia fundacyi kościołów i klasztorów lwowskich*, „Rozmaitości” 15 VI 1859, nr 24, s. 185-189.
- Watulewicz J., *W dolinie Strwiąża*, Lwów 1939.
- Watulewicz J., *Z pamiętników proboszcza łac. w Felsztynie skreślonych w latach wojny światowej 1914-1919*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu za rok 1913-1922”, 1923, t. 3, s. 1-71.
- Zbiór Dokumentów Małopolskich*, t. 4, red. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Wrocław 1969.
- Zima I., *Aleksander Czołowski 1865-1944: luminarz lwowskiej kultury*, Gdynia 2011.
- Żelewski R., *Herbert Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 9, Wrocław – Warszawa – Kraków 1960-1961, s. 450-453.
-

AGNIESZKA FRANCZYK-CEGŁA

**THE OUTLINE OF HISTORY OF THE CARMELITE MONASTERY
IN SĄSIADOWICE****Abstract**

In 1603 the Bishop of Przemyśl, Maciej Pstrokoński – at the request of Jan Szczęsny Herburt, made in the name of his underage relative Wojciech Erazm Herburt – allowed for the settlement in Sąsiadowice of Carmelites of the Old Observance. The monks established the first monastery on the eastern lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth. The monastery withstood the Tatar invasions in the 17th century, monastic dissolutions in the 18th-19th centuries as well as world wars and compulsory expulsion in the 20th century, which ended in 2011 with the return of monks to the monastery. The aim of the article is to present the monastery history from 1603 until the present time.

Translated by Hanna Rybkowska